

William Hinton och Hugh Deane

Om jordbrukspolitiken i Kina

Innehåll

Introduktion.....	1
William Hinton: Återbesök i Dazhai 1987.....	3
Hugh Deane: Maos jordbrukspolitik – en återblick	13
William Hinton: Ett svar till Deane.....	18

Introduktion

I den amerikanska tidskriften *Monthly Review* publicerades 1988-1989 ett meningsutbyte mellan maoisten William Hinton och ”reformvännen” Hugh Deane. Det började med en artikel av Hinton i *Monthly Review* mars 1988 – ”Dazhai Revisited: 1987” – där Hinton skarpt kritiserade den jordreform som inletts efter Maos död. Han fick svar på tal av Hugh Deane – ”Mao’s Rural Policies Revisited” – i *Monthly Review* mars 1989 (s. 1-9). Hintons replik – ”A Response to Deane” – publicerades i samma nummer av tidskriften (s. 10-36).

Hintons artiklar gavs senare ut i samlingsverket *The Great Reversal. The Privatization of China* (1990), som 1992 kom ut i svensk översättning under titeln *Privatiseringen av Kina – Den stora kursomläggningen 1978-1991*. Översättningarna av Hintons artiklar är hämtade därifrån (översättare Lennart Lundberg), medan Deanes artikel är nyöversatt av Göran Källqvist.¹

Bokversionen av den andra Hinton-artikeln är något reviderad (av författaren själv) jämfört med tidskriftsversionen. Dessutom hade artikelrubriken i boken bytts ut mot den som Deanes artikel hade i *Monthly Review* – vi har återställt de ursprungliga rubrikerna, dvs ”Maos jordbrukspolitik: en återblick” (Deane) resp ”Ett svar till Deane” (Hinton).

Om Hinton och hans världsbild

William Hinton (1919 – 2004) var en stor beundrare av Mao. Han bodde under långa perioder i Kina och skrev åtskilliga böcker och artiklar om Kina.² Han var dock ingen papegoja som bara upprepade det som den kinesiska propagandan levererade, utan han var en tänkande och undersökande maoist, som verkligen försökte tränga in i problematiken. Därför är hans texter ofta intressanta, både faktamässigt och som tolkningar av utvecklingen. Även om man inte håller med om hans maoistiska världsbild så kan därför en (kritisk) läsning av hans texter bidra till förståelsen för framväxten av dagens Kina.

Det finns givetvis även mycket hos *maoisten* Hinton som en icke-maoistisk marxist kan ställa sig kritisk och frågande till. Det mesta av detta har rötterna i Hintons maoistiska världsbild.

¹ Artiklarna publicerades även i tidskriften *Kommentar* 4/1988 (”Jordreform i Kina”), 6/1989 (”Mellan Maos och Dengs politiska väg”) och 7/1989 (”Socialismens misslyckande verkighet eller myt” och ”Stora språng, kaos och kulturrevolution”), i översättning av Sven Ekberg.

² Hans mest kända bok är *Fanshen: A Documentary of Revolution in a Chinese Village*, som kommit ut i flera utgåvor, den 1:a uppl. 1966

När t ex Hinton försöker förklara den urartning som han anser den kinesiska revolutionen genomgått efter Maos död, åberopar han huvudsakligen brister hos ledande personer i partiet: De ledande i partiet utgjordes till stor andel av ”kapitalistfarare”, dvs personer som strävade efter att återupprätta kapitalismen. Den ende som på ett konsekvent sätt kämpade emot var Mao. Hans allierade, såsom de ”fyras gäng”, var dumskallar som i praktiken bara saboterade Maos försök att lösa problematiken. Ganska svår sats således. Skämt åsido, denna typ av argumentering som lägger huvudvikten vid enskilda ledares karaktärsdrag och liknande är inte särdeles övertygande. Den överdriver personlighetens roll i historien och leder till en pessimistisk syn på socialismens möjligheter överhuvudtaget.

Kinas framtid som socialistiskt land skulle enligt Hintons resonemang huvudsakligen ha vilat på Maos axlar och hans relationer till massorna. Partiet fö var skit, ett tillhåll för karriärister, förrädare och/eller inkompetenta – detta gällde även Maos viktigaste allierade, och då inte bara ”de fyras gäng”, som utrensades efter Maos död, utan också många andra som kom i onåd redan innan dess, inklusive Lin Biao & Co (inom armén) och åtskilliga av de som hade framträdande roller under kulturrevolutionen.

Det är givetvis mycket rimligare att anta även Mao var inne på fel spår, att den kinesiska revolutionens problem inte kan reduceras till en fråga om ledare som valt den ”kapitalistiska vägen”, utan har djupa ekonomiska, sociala och politiska rötter. Och det kinesiska kommunistpartiet, som var uppfostrat, skolat och uppbyggt enligt stalinistisk modell, var mycket dåligt rustat att förstå och analysera de verkliga problemen, och än mindre ta itu med dem på ett effektivt sätt – i själva verket var det självt en del av problemet.

Allmänt om maoismen och Kina på marxistarkivet:

[Maoismen](#)

[Kina](#)

Om maoismen utanför Kina:

[Maoister om ”m-l-rörelsens” undergång](#)

[Anti-stalinistisk maoism – vad är det?](#)

[Om MLK-oppositionen](#). (innehåller ett avsnitt ”Om maoismen idag”)

Perry Anderson, [Om maoismens misslyckande i ”väst”](#)

Mer av William Hinton på marxistarkivet:

[Den kinesiska revolutionen: Var den nödvändig? Hade den framgång? Pågår den fortfarande?](#)

(innehåller även en lite längre biografisk skiss över Hinton)

[Massakern på Himmelska fridens torg: juni 1989](#)

Hinton på engelska:

Hintons bok *The Great Reversal. The Privatization of China* finns i sin helhet på nätet (på engelska): <http://www.marx2mao.com/Other/TGR90.html>

Om Hintons bok:

Dave Pugh: [William Hinton on the Cultural Revolution :: Monthly Review](#) (positiv recension)

Pete Brown [A Maoist conundrum: review of William Hinton's The Great Reversal](#) (kritiska synpunkter)

Martin Fahlgren i mars 2012

William Hinton: Återbesök i Dazhai 1987

Artikel trycktes ursprungligen i *Monthly Review* 39 nr 10 (mars 1988).

Dazhai är en bergsby i provinsen Shanxi som en gång valdes ut av Mao Zedong som föredöme för utvecklingen på landsbygden, framför allt därför att den tillämpade samarbete och litade till egna krafter. Detta lilla samhälle om åttio familjer förvandlade en mager bergssluttning, genomskuren av raviner, till bördig, terrasserad och bevattnad åkermark som gav skördar som kunde tävla med Iowas. Bönderna i Dazhai planterade äpple-, valnöts- och mullbärsträd, odlade silkesmask och bin, födde upp höns och feta grisar, byggde en tegelugn, en bönnudelfabrik och en bauxitgruva, och använde inkomsterna från jorden och industrin till att bygga stadiga stenhus för alla familjer, ge utbildning åt både vuxna och barn och sjukvård åt alla.

Efter Maos död förkastade Deng Xiaoping och hans kolleger Dazhai, fördömde dess framgångar som falska och genomförde till sist 1983 en fullständig omorganisering av byn uppifrån. Nyutnämnda ledare, avlönade av staten, delade ut de kollektivt byggda och kollektivt brukade åkrarna till enskilda familjer som skulle odla dem privat. Sedan dess har Dazhai blomstrat som aldrig förr, hävdar reformanhängarna. De har höjt skördarna, startat framgångsrika nya binärningar, höjt inkomsten per invånare och ökat levnadsstandarden. Enligt en rapport från Nyhetsbyrån Nya Kina (17 september 1987) bevisar Dazhai att "ansvarssystemet" är överlägset den kooperativa jämlikhetsivern av igår.

Allt detta låter troligt.

Oturligt nog för Nya Kinas trovärdighet motsägs historiens tendens av undersökningar på platsen. Jag har varit i Dazhai många gånger de senaste femton åren, fem gånger medan byn fortfarande var ett kollektivt föredöme och fyra gånger efter det att den blev kritiserad och undergick olika stadier av reform. Flera av dessa besök var långa och intensiva. Det sista var ett endagsbesök i juni 1987. Min syster Joan Hinton följde upp med en längre vistelse i augusti.

Slutsats: sedan 1979 har de kinesiska media ständigt framställt Dazhai felaktigt, å ena sidan nedvärderat de kollektiva framstegen och å andra sidan höjt reformernas framgångar till skyarna, i bägge fallen med lika lite respekt för fakta.

Partiska jämförelser

Dagens rapporter ger reformerna i Dazhai förtjänsten för:

- En kraftig ökning av bruttointkomsten. En sammanlagd avkastning om 185 000 yuan år 1978 växte till 650 000 yuan 1986.
- En kraftig ökning av inkomsten per invånare. 1978 kunde varje invånare disponera över 186 yuan, 1985 över 650 yuan. (1986 föll däremot den disponibla inkomsten till 608 yuan på grund av kraftiga investeringar i en andra kolgruva.)
- Skapandet av nya inkomstbringande företag och industrier. Dessa inbringade 1986 sammanlagt över 490 000 yuan.

Att granska dessa påståenden närmare är avslöjande och mer för vad de utelämnar än för vad de tar med.

För det första har inga inkomstsiffror korrigerats för inflationen.

Den kinesiska valutan har minskat kraftigt i värde sedan 1978. Ser man på den officiella växelkursen mellan yuan och den amerikanska dollarn så visar siffrorna en rejäl nedgång i relativt

värde från 1.60 yuan mot en dollar 1978 till 3.70 yuan. De officiella kurserna speglar antagligen inte den kinesiska valutans verkliga nedgång gentemot dollarn. Den svarta växelkursen är nu snarare sex eller sju yuan än 3.70. Och dessa siffror tar inte heller hänsyn till dollarns egen nedgång.

Om man tittat på priserna på ett antal representativa varor som säljs i Kina, är nedgången också tydlig. För en yuan idag får man mindre än hälften av vad man fick 1978. I Shanxi såldes majs för 18 fen kilot för några år sedan. Idag kostar den 48 fen. Officiella siffror i *China Daily* den 9 november berättar om en prisstegring på 27 procent bara från 1985 till 1987. För att göra siffrorna direkt jämförbara får man åtminstone fördubbla alla siffror från 1978 eller halvera alla från 1986.

För det andra kan siffrorna från före reformen och de från efter reformen inte jämföras direkt. De beskriver olika saker.

Efter reformerna utgör kontantinkomsten större delen av en persons inkomst, men före reformerna var kontantinkomsten (betalad i pengar eller som spannmål med ett bestämt värde) bara 60 till 75 procent av den totala. Som delägare i kollektivet fick brigadmedlemmarna större delen eller hela bostaden, sjukvården, bränsle, elektriciteten och andra varor och tjänster gratis. Det sammanlagda värdet av dessa sidoförmåner är svårt att beräkna, men med priserna före reformen måste de räknas som värda minst femtio yuan per invånare och år. Kontrakt medlemmarna av idag har visserligen fortfarande vissa sidoförmåner, men relativt sett bidrar de betydligt mindre till inkomsten som helhet.

När man beräknar inkomsten före reformen måste man också ta hänsyn till värdet av de nyskapade likvida tillgångar som varje år lades till ackumulationsfonden och värdet av de fasta tillgångar som skapades genom gemensamt uppbyggnadsarbete — något som upptog arbetskraften i många månader varje år. De bestod framför allt i högvakastande terrassfält och stabila, katastrofsäkra stenhus till alla familjer. Åkrarna gav inte genast återbäring i kontanter men säkrade en högre inkomstnivå i framtiden. Det är förstås svårt att sätta ett penningvärde på sådana tillgångar, men utifrån det nedlagda arbetet per ytenhet och kontantinkomsten från varje ytenhet bördig åker samt kontantvärdet av ett stenhus kan man beräkna att de var värda minst ytterligare femtio yuan per invånare och år.¹

För att göra en giltig jämförelse skulle man få lägga samman dessa siffror: $186+50+50=286$, och sedan fördubbla summan av hänsyn till inflationen. Svaret, 572 yuan, ligger inte så långt från dagens siffra 650.

För att vara rättvis borde man också räkna in de ökade kollektiva tillgångarna i Dazhai av idag ide nuvarande inkomsterna per invånare. Då skulle dessa säkert stiga betydligt. Ändå skulle de inte stiga så mycket som man skulle vänta, för tidigare var det vinterarbete, utfört mot arbetspoäng, som skapade de nya tillgångarna. Idag måste allt gemensamt arbete — vägbyggen, terrassreparationer, anläggning av nya åkrar, utvidgning av bevattningen och bildandet av nya företag — betalas med penninglöner och ingår alltså redan i inkomstsiffran.

Arbetspoäng ger bara den arbetande en andel av den del av den gemensamma inkomsten som har reserverats för att delas ut som enskilda inkomster. Ju fler arbetspoäng arbetsstyrkan som helhet lägger ut på anläggningsarbeten, desto mindre är arbetspoängen värd, eftersom arbetet inte ger någon inkomst innevarande år. Genom att arbeta med anläggningsarbeten en hel vinter ökar den

¹ Många bönder vill förstås ha kontanter i handen och möjlighet att köpa TV, bandspelare och tvättmaskin hellre än ökande bundna tillgångar i jord och hus. Trots det kan man inte bortse från dessa tillgångar.

enskilde bonden sin andel av den summa som fördelas i förhållande till den som inte deltar i dem. Men det utförda arbetet ökar inte den summa som ska fördelas, för denna avgörs av värdet på årets skörd plus inkomsterna från binäringsföretag och minus produktionskostnader och kapital som läggs åt sidan för socialvård och för framtida utgifter och investeringar. De bågse senare posterna brukar slås samman i en ackumulationsfond.

Penninglöner å andra sidan måste betalas ur ackumulationsfonden, och det gör att värden överförs från det allmänna till den enskilde. De rörliga tillgångarna i ackumulationsfonden sjunker alltså i samma mån som värdet av de fasta tillgångarna stiger. Dessutom är lönerna för anläggningsarbeten redan inkluderade i siffran för inkomst per invånare. Ingetdera gällde tidigare.

Vidare var tidigare alla produktionsutgifter klart definierade och redovisade. De drogs från nettoinkomsten innan byn bestämde vad som skulle gå till välfärdsfonden, ackumulationsfonden och distributionsfonden. Idag när nästan all produktion är i privata händer är det omöjligt att göra en analys av produktionsutgifterna. Ingen ger frivilligt någon information. Av 1986 års bruttoinkomst om 630 000 yuan gick 306 000 till enskilda medlemmar, och det är denna siffra som delad med 504 ger medelinkomsten per invånare om 608 yuan.

Emellertid är det självklart att man från dessa 306 000 måste dra en hel del produktionsutgifter. Byn betalar utsäde, gödsel, insektsmedel, vatten, elkraft och plöjning om det senare utförs av byns traktor. Bönderna äger sina egna redskap, många har större tillbehör och dragdjur, medan åtta har fyrhjuliga traktorer och se har lastbil. Dessa privatägda redskap, djur, traktorer och lastbilar gör av med pengar på avskrivningar, reparationskostnader (eller veterinärkostnader) och driftskostnader. En del av de utgifterna, till exempel bränsle, är kanske redan redovisade, medan andra, som foder, säkert inte är det. Dessa måste dras från de berörda familjernas nettoinkomster, vilket minskar den rapporterade medelinkomsten för Dazhai efter reformerna.

Ännu en liten men betydelsefull skillnad mellan räkenskaperna före och efter 1983 ligger i att byns partisekreterare då för första gången fördes över till statens lönelista, vilket befriade byn från bördan att avlöna honom. Eftersom ingen Dazhaibo ville gå med på att genomföra privatiseringspolitiken, sände regeringen i december 1982 en statstjänsteman dit för att genomföra de beslut som fattats av länets arbetsgrupp för reformen. Sedan dess har partisekreteraren varit avlönad av socknen. Den som nu har posten får 700 yuan om året plus 3 yuan om dagen när han tar emot gäster. 1987 hade han redan i augusti fått över 270 yuan bara från den inkomstkällan. Eftersom han därtill brukar ett stycke jord har han också inkomst från skörden.

En person som uppbär statslön hamnar i Dazhaibornas ögon långt borta på andra sidan av den stora klyfta som skiljer bönderna, som lever på sitt eget hårda fysiska arbete, från dem som gör annat arbete. De senare är alltid främlingar i byn. Att det är en statsanställd som styr byn upprör dem djupt och kastar ett tvetydigt ljus över reformerna.

Oavsett hur man summerar eller bedömer de olika skillnader som beskrivs ovan är det tydligt att skillnaden mellan inkomsterna 1978 och 1986 inte är så stor som de väl utvalda siffrorna och tvivelaktiga redovisningsmetoderna bakom dagens rapporter låter förmoda.

Det finns ännu en viktig orsak till att siffrorna från före och efter reformen inte kan jämföras direkt. Den utnyttjade arbetsstyrkan har inte bara blivit betydligt större, den har också förändrats kvalitativt. 1978 fanns det ungefär 200 heltidsarbetande i byn. 1986 var de över 250, men den ökningen räckte ändå inte till för att bemanna alla företagen. Man gick alltså utombys för att få hjälp. Före reformen anställde Dazhai ingen eller nästan ingen arbetskraft utifrån, men nu finns det rätt många arbetare som inte bor i byn men arbetar i dess mest lönsamma binäring, kolgruvorna, och troligen på andra håll också. En tredjedel av gruvarbetarna kommer från andra byar —

kanske tjugofem av sjuttiofem man. Arbetskraften har alltså inte vuxit med femtio man utan med sjuttiofem och kanske mer. Av tendenser på andra håll i Kina måste man dra slutsatsen att det finns pendlande arbetare anställda i Dazhais övriga små fabriker, i trädgårdarna och på privatägda lastbilar och traktorer också. Försiktigt beräknat kan den totala ökningen av arbetsstyrkan mycket väl uppgå till fyrtio procent sedan 1978.

Denna utvidgning av arbetskraften gör naturligtvis byns bruttoinkomst större, inte bara totalt utan också per invånare, eftersom arbetarna utifrån visserligen tar med sig sin lön hem men lämnar kvar det mervärde deras arbete skapar. Denna del av bruttoinkomsten går in i ackumulationsfonden, som ägs av alla bybor, och höjer på längre sikt också inkomsten per invånare, när den realiserar som löner till bybor för nya anläggningsarbeten och som subventionerade förmåner. Så är det på många håll i Kina. En by i Shandong som anställer arbetare utifrån till en guldgruva bygger nu hus för 10 000 yuan styck till byborna.

Samtidigt som nya företag faktiskt har gett byn stora nya inkomster, har andra projekt från tiden före reformen gått tillbaka eller rent av kollapsat. Hade inte kolgruvorna varit, så hade kanske Dazhais inkomster (med hänsyn tagen till inflationen) legat betydligt under 1978 års.

Startåret för alla nuvarande rapporter är 1978. Det året var Dazhais bruttoinkomst 185 000 yuan. År 1983 kom den första kolgruvan i gång och började föra in hundratusentals yuan till bruttoinkomsten. 1986 inbringade det brutna kolet 350 000 yuan. Dra det från bruttoinkomsten, som angavs till 630 000 yuan, så återstår 280 000 från resten av ekonomin. Halvera det på grund av inflationen så återstår 140 000, vilket är 45 000 mindre än bruttosiffran för 1978. Även om avdraget för inflationen är för stort ser reformen inte särskilt bra ut. Hur kommer detta sig?

Kanske beror det på att byn efter 1983 övergav flera lönsamma kollektiva företag och samtidigt inte kunde fortsätta att sköta om åkrar och skördar på det sätt som hade gjort Dazhai berömt. Bland de övergivna företagen märks en bönnudelfabrik som gav 10 000 yuan i vinst och som biprodukt gav mat åt en svinuppfödningsskolor som gav 20 000; en verkstad för smide och svetsning som gav 7 000; en vinfabrik som gav 5 000; och ett hästuppfödningsskolor som utnyttjade betesmarker på annat håll och inbringade 40-50 000 yuan i vinst. Tillsammans gav dessa projekt en vinst på 92 000 yuan som inte längre flyter in. Den stora byggnad som en gång inrymde bönnudelfabriken står nu tom på Tigerhuvudberget intill de övergivna svinstiorna.

Andra utnyttjade eller underutnyttjade tillgångar på Tigerhuvudberget, den högsta höjden i det starkt kuperade Dazhai, är åtskilliga mullbärsträd som en gång födde silkesmaskar och en hel del valnöts- och persikoträd som idag verkar om inte övergivna så åtminstone försummade.

Eftersom den officiella linjen säger att Dazhai före reformerna bara tänkte på att producera spannmål, berättar byledarna idag om ett antal fortfarande fungerande företag som om de vore nya, som om de vore frukter av reformerna. Bland dem finns tegelbränneriet som förut gick med 20 000 yuan om året i vinst (medlemmar av min familj arbetade där 1971), fabriken för sojaolja och vinäger som gav 10 000 och flera traktorer som tillsammans gav 10 000 yuan i vinst för transporter utanför byn.

Bland nystartade företag utöver kolgruvan finns en sädeskvarn, en stenkross och de privatägda traktorerna och lastbilarna som ägnar sig åt transport. Dessa senare inbringar ungefär 70 000 yuan, betydligt mindre än vad som gick förlorat genom att de gamla företagen lades ned.

Ett jordbruk i förfall

Jordbrukets nedgång sedan reformen är allvarlig och klart synbar. Visserligen utvidgas fruktodlingarna, men de räknas i Kina som binäringar, och spannmålsskördarna faller. I år såg jag bara

ett fåtal åkrar som hade det slag av skördar som gjorde Dazhai så berömt på Chen Yongguis tid — tjock, mörkgrön, snabbväxande och frodig majs och durra. Den växtlighet som kunde ses på Dazhais åkrar i juni i år speglade de mycket olika grader av skicklighet och hängivenhet i åkerbruket som privatiseringen har fört dit. Jag lade märke till stora skillnader i växternas färg, stjälkhöjd, gröningskvot och omvårdnad.

Jag måste dra slutsatsen att kontraktbönderna av idag knappast kunde nå upp till de kollektiva skördarnas nivå för tio år sedan, och statistiken visar också detta.

Reformivrarna tycker om att peka på 1983 års skörd, den från första året efter reformen. Den var uppenbarligen riklig: i genomsnitt 9 400 kg per hektar och en rekordstor totalskörd på 453 ton spannmål. Problemet är att man tidigare ofta hade varit i närheten och till och med över den skörden per ytenhet — dock inte i fråga om totalskörd — men aldrig senare. Vädret var idealiskt 1983, och jorden som hade varit i kollektiv vård i flera årtionden var ytterst bördig. Sedan dess har vädret inte varit så bra, och de arrenderande familjerna har varit för lite uppmärksamma på bördighet, utsädeskvalitet och andra avgörande faktorer. Skördarna bär spår därav:

1984	5 900 kg per hektar
1985	6 600 kg per hektar
1986 (torkår)	5 900 kg per hektar
1987 (torkår)	2 200 kg per hektar (beräknat)

Dazhai hade torkår också före reformerna. 1982 var ett av dem. Reformivrarna vill gärna jämföra det årets skörd om 4 400 kg per hektar med rekordskörden 9 400 kg per hektar 1983. Men som kollektiv skördade Dazhai 8 100 kg per hektar 1975; 8 300 kg per hektar 1976; 9 700 kg per hektar 1977; och 7 100 kg per hektar 1978. Även om dessa siffror är överdrivna, som kritikerna nu hävdar, kan de inte minskas med särskilt mycket. Jag såg grödan 1977 och 1978, och de var de bästa jag någonsin har sett i Shanxi. För att vara rättvis bör man jämföra goda år med goda och dåliga med dåliga, inte ställa det sämsta mot det bästa.

Från mitten av 1970-talet ända till reformerna i början av 1980-talet var skördarna i Xiyangs län, där Dazhai ligger, i allmänhet utmärkta. Dazhai var förstas ett inspirerande exempel. Jag såg dem vid olika tillfällen, beundrade dem och förundrades över att bergsterrasser kunde producera så mycket. Sedan privatiseringen 1983 har tendensen klart pekats nedåt inte bara i Dazhai utan också i grannbyar som hade blivit kända för frodiga skördar. Här är till exempel några siffror för Shiping och Nannao:

Shiping:	1973	4 400 kg per hektar (torkår)
	1979	6 400 kg per hektar
	1982	3 000 kg per hektar (torkår)
	(reformer)	
	1986	2 400 kg per hektar (torkår)
	1987	(beräknat) mindre (torkår)
Nannao:	1977	6 900 kg per hektar
	1979	6 200 kg per hektar
	1981	3 600 kg per hektar
	1982	5 000 kg per hektar (torkår)
	(reformer)	
	1986	3 200 kg per hektar (torkår)
	1987 (beräknat)	mindre (torkår)

Det är inte bara det att skördarna har sjunkit de senaste åren, infrastrukturen har också försämrats: terrasser, tillfartsvägarna till åkrarna och bevattningssystemen. I Dazhai verkar terrasserna stå bra. De är exceptionellt välbyggda. Nu i juni var däremot tillfartsvägen illa eroderad. En enskild bonde hade kontrakt på vägunderhållet och skötte det uppenbarligen inte väl. I hela länet såg jag många, många hopstörtade terrasser, på några håll upp till en fjärdedel av samtliga. Varje kollaps innebar en minskning av åkerarealen och en minskning av skörden.

I Shiping har planlös och hänsynslös kolbrytning stört grundvattnet så att alla brunnarna nu har torkat ut. Hade det inte varit för "Väst-vatten-öst", det lokala bevattningsprojekt som så kraftigt fördömdes av centralmyndigheterna under kritiken av Dazhai, så hade byn idag varit helt utan vatten.

Kolet blev räddningen

När nu många gamla projekt är nedlagda, skördarna har minskat och en stor del av infrastrukturen har försämrats, är det inte mycket reformvännerna kan berömma sig av i fråga om Dazhai mer än några nya privatägda lastbilar och traktorer som går på transport, en 25-procentig utvidgning av frukt-odlingsarealen och två kolgruvor. Eftersom de flesta fruktträden planterades för länge sedan och först nu bär frukt kan 1983 års reformer knappast ta åt sig äran. Återstår frågan om kolgruvorna, den absolut viktigaste nya inkomstkällan. Alla lastbilar och traktorer inbringar tillsammans bara 90 000 yuan och fruktodlingarna (gamla och nya) 110 000. Men det första gruvschaktet ger ensamt 350 000 yuan i inkomst, vilket gör det till den viktigaste faktorn i ekonomin efter reformerna. 1987 började brytningen i ett nytt schakt som förmodas ge mer än det första på lång sikt. Kolbrytningen kommer nästan säkert att dominera Dazhais ekonomi i framtiden.

Men kan reformatörerna rättmätigt ta åt sig äran för gruvorna. Skulle de aldrig ha kommit igång utan reformerna? Svaret är helt uppenbart nej.

Dazhai började med gruvdrift för länge sedan, som kollektiv. I början av 1960-talet började man arbeta med ett dagbrott under Chen Yongguis ledning. En svår olycka satte stopp för arbetet. Byn var upptagen med anläggningsarbeten på åkermarken och ovillig att avdela arbetskraft till annat, varför den gav upp kolbrytningen tills vidare. På 1970-talet upptäckte prospekterare bauxit i länet. Dazhai öppnade då en bauxitgruva. Brigadmedlemmar arbetade i flera år med malmen, men övergav sedan projektet därför att den lokala marknaden för bauxit föll samman. Varför det skedde vet jag inte riktigt, men det påverkade många gruvor i många byar. Det var ingenting speciellt för Dazhai. Enligt redogörelser som ledare i Dazhai gav mig 1987 började arbetet vid det första kolschaktet 1980, flera år före reformen, men gruvan kom igång 1983, samma år som byn jord delades ut. Kolet började brytas precis lagom för att ge reformen en rejäl draghjälp.

Bönderna började emellertid arbeta med gruvan medan de ännu var organiserade som kollektiv. De behandlade den som ett gemensamt projekt, rotat i gårdagens kollektiva tradition, och lämnade bort den på kontrakt till en enskild entreprenör, Liang Bingliang, först två år senare när de hade privatiserat allting annat. Hur kan då reformerna ta åt sig äran för kolgruvan idag?

Reformförespråkarna kan hävda att Dazhai under det kollektiva systemet inte hade kunnat anställa arbetare utifrån och alltså inte hade kunnat driva gruvan i den skala som gör den lönsam idag. Det må så vara, men man hade kunnat få samma storlek som kooperativ genom att upprätta ett samägt företag tillsammans med en eller flera grannbyar.

Reformförespråkarna kan hävda att staten före 1979 såg sig som ägare till alla mineraltillgångar och motarbetade lokala försök att utnyttja dem. Det är också möjligt, men många folkkommuner och län i Xiyang hade kol- och bauxit-gruvor, stenbrott och kalkbrott långt före 1979. Om staten

motarbetade detta gjorde den det enastående ineffektivt. Med reformen förändrades statens politik. Det hade den kunnat göra utan allomfattande reform. Staten hade inte behövt privatisera jordbruket för att kunna uppmuntra, underlätta och finansiera kollektivt utnyttjande av lokala tillgångar.

Dessa två kontrasterande erfarenheter - inställandet av kolbrytningen på 1960-talet och gruvans framgångar idag hänger inte samman så mycket med reformpolitiken som med hur resurs-utvecklingen och infrastrukturen har utvecklats i Xiyangs län som helhet. På 1960-talet fanns det massor av kol under marken i och omkring Yangquan, den järnvägsstad som ligger närmast Xiyang (på den viktiga linjen från Shijiazhuang till Taiyuan). Staten öppnade där stora gruvor som levererade kol till expanderande industrier över hela norra och mellersta Kina, medan vägen söderut till Xiyang fortfarande var smal, krokig och ojäm. De höga transportkostnaderna gjorde det svårt att öppna gruvor i bergen i Xiyang.

Idag är läget ett helt annat. Stordriften har så gott som gjort slut på allt kol i Yangquan. Köparna söker nu efter andra leveranskällor. Staten har byggt en modern asfaltväg hela vägen till Xiyang och anlägger nu en järnväg till staden och vidare. Kol från Xiyang är kraftigt efterfrågat och ganska lätt att transportera därifrån. Det är gynnsamma faktorer som har gjort betydligt mer för att få Dazhais bönder att bryta kol än reformpolitiken har gjort, tror jag.

Bakom smädekampanjen

Man tvingas fråga: varför har massmedia i Kina så envist förvrängt sanningen om Dazhai?

Deng och hans grupp steg till makten med slagordet ”sök sanningen ur fakta”. Ändå verkar fakta ha liten betydelse så snart de kommer i konflikt med politikens krav. Dagens politik kräver att tjänstemän utmanar Maos modell, eller ännu hellre störtar den. Rapporterna måste visa att ”ansvarssystemet” fungerar bättre än det kollektiva systemet inte bara i vissa förut stagnerande byar i Sichuan eller Anhui, utan framför allt i Maos egen utvalda by i Shanxis högland.

Att snedvrída Dazhais historia på det sättet stämmer knappast med något uppriktig tillämpning av ”sök sanningen ur fakta”. Dazhai var ett mycket framgångsrikt exempel på paroller som ”den revolutionära politiken främst”, ”den socialistiska vägen”, ”lita huvudsakligen till egna krafter” och ”det allmänna först, det privata sedan” som vägledande principer i livet. Dazhai hade inte statssubventioner och arbetskraft från armén att tacka för sina framgångar, som reformivrarna nu hävdar, utan det envisa hårda arbetet och samarbetsandan hos Dazhais medborgare och Chen Yongguis geni. Om den kooperativa rörelsen hade arbetat lika bra i hela Kina som den gjorde i Dazhai, så hade hela frågan om jordbruksreformer aldrig kommit upp.

På 1970-talet klarade sig trettio procent av Kinas bönder bra genom att följa Dazhais föredöme. Fyrtio procent i mitten hade utvecklingsmöjligheter men stod också inför många problem. De trettio procenten i botten, de som antingen misstolkade eller struntade i föredömet Dazhai, stagnerade. De hade verkligen dåliga resultat. Ansvarssystemet kom fram som ett svar för de trettio procenten i botten. När det tillämpades där löste det snabbt många problem. Partiet och regeringen spred det sedan över hela landet och blåste upp en reformvind som svepte med alla byarna i mittgruppen och till slut också de flesta av de ledande byarna på samma väg, oavsett vad invånarna själva ville. För att göra vägen fri och göra det omöjligt att stå emot privatiseringen anade reformatörerna tydligen att de måste misskreditera, undergräva och förvandla alla de ledande föredömena från den kollektiva tiden — eller också förtiga dem, gå förbi dem och lämna dem i ett politiskt, socialt och ekonomiskt tomrum. Det senare fungerade för samhällen som inte

var så kända, men knappast för berömda brigader som Dazhai och Long Bow². Därav den bisarra motsättningen mellan parollen ”sök sanningen ur fakta” och reformernas verklighet så snart de mötte en blomstrande och välkänd kooperativ by. Som så ofta förut i tider av omvälvning och förändring i Kina blev sanningen reformens första offer.

När det gäller lönearbetet har sanningen blivit offrad länge. Efter att ha definierat socialism som ”offentligt ägande” plus ”fördelning efter arbetsinsats” har reformledarna ständigt förnekat att en del bönder anställde andra och blev rika genom att tillägna sig det mervärde som sålunda skapades. På samma sätt har de länge undvikit att diskutera det slag av produktionsförhållanden som uppstod vid kolgruvan i Dazhai efter reformen: att en by tillägnar sig det mervärde som skapas av arbetsstyrkan från en annan. Sådana företeelser skapar allvarliga problem för övergången till socialism och borde stå högt uppe på dagordningen i alla diskussioner om det kinesiska samhällets framtid. Ändå har officiella talesmän för den nya politiken månad efter månad, år efter år bara upprepat det uttjatade påståendet att det är alldeles utmärkt att några blir rika först, eftersom de blir rika genom att arbeta hårt. Andra behöver bara ta sig samman för att hinna ifatt.

Nu på trettonde partikongressen har de kinesiska ledarna till sist gjort en helomvändning. I framtiden kommer det inte att finnas begränsningar för anställning av arbetskraft, säger dokumenten, vare sig från individers sida eller från aktiebolags eller kooperativs. Det är en legitim praktik på nuvarande utvecklingsstadium. Alltihop försvaras teoretiskt genom att man plötsligt skapar ett nytt stadium i socialismen — ”det första stadiet” — och en ny företagskategori — ”privata” i motsats till ”enskilda”. Den senare termen visar sig nu enbart syfta på egenföretagare: hantverkare och ”familjeföretag” som kan avancera till ”privat” status när antalet anställda växer.

Det är uppfriskande. Inga fler förnekanden, inga undanflykter, bara öppet stöd för det slag av primitiv ackumulation genom exploatering av lönearbete som har spritt sig i landet i lång tid.

Följderna för socialismen är dock inte mindre allvarliga än före medgivandet. Att godkänna precis allting som befrämjar produktivkrafternas utveckling med motiveringen att vi befinner oss i socialismens första stadium är varken sammanhängande som teori eller lugnande som praktik. Blandade ekonomier är i grunden instabila. Det var därför Mao från början skyndade på Kooperationen. Det är inte alls självklart att offentligt ägande av jorden, resurserna och den viktigaste produktionsutrustningen kommer att leda till socialismen — inte under ett system där större delen av dessa tillgångar hyrs ut till enskilda med full bestämmanderätt, däribland också rätt att anställa och avskeda, köpa och sälja, bygga upp och lägga ned. Det som nu kommer fram vid sidan av en snabbt expanderande privat sektor i ekonomin är ett allmänt, mångskiktat koncessionssystem, som rikligen belönar dem som har kontroll över produktionsresurserna och allra mest dem som kontrollerar mest.

I denna nya ordning uppstår det en social polarisering i alla sektorer av ekonomin och i stor skala, och det skapas samhällsgrupper som har ett intresse av att reformernas status quo bibehålls, ett status quo som betänkligt lutar åt kapitalism och allt vid en tid då kapitalismen är på väg in i en exempellös kris över hela världen.

Sedan reformerna infördes 1983 har polariseringen inte heller gått förbi Dazhai. Medan de som

² Long Bow är en by i Shensi-provinsen i norra Kina, som Hinton levde i under våren och sommaren 1948, då han var observatör i en grupp som kom för att undersöka jordreformen som då hade pågått under 2 år. När Hinton återkom till USA beslagtogs alla hans anteckningar av det amerikanska tullverket. Det var först efter en lång och utdragen juridisk strid som han återfick dem och kunde påbörja arbetet att rekonstruera Long Bows historia och tiden under jordreformen. 1966 publicerades *Fanshen – A Documentary of Revolution in a Chinese Village*, en av de bästa och mest spännande studierna av Kina under denna tid. – Red

har kontrakt på företag eller har köpt lastbilar och traktorer med billiga statskrediter kan omsätta sin kontroll över produktionsmedel till familjeinkomster som ligger över 10 000 yuan per år, har andra som saknar arbetskraft, kapital eller krediter sjunkit till rena överlevnadsnivån. En före detta kvinnoledare odlar tre mu jord (2 000 m², mer orkar hon inte med). 1986 sålde hon 300 kg spannmål för 100 yuan och fick dessutom en pension på 72 yuan åt sig själv och 72 yuan åt hennes äldre man. En stor del av pensionen ser hon emellertid aldrig. Myndigheterna kvittar pengarna som betalning för en färg-TV som hon nu äger men som egentligen inte är hennes. Tidningarna skryter om hur många TV-apparater och andra maskiner Dazhaiborna äger men tiger om hur många som verkligen är betalda.

Det som förut var ett samhälle av relativt jämlika arbetande människor som delade sin kollektiva inkomst utifrån den arbetsinsats man gjort, förvandlas alltså snabbt till ett skiktad samhälle bestående av en välbeställd minoritet som nu är på väg att skaffa sig inkomster utan arbete, en majoritet med medelinkomst (många av dem primärt lönearbetare) och ett underskikt av fattiga, handikappade främst av brist på arbetskraft. Inkomsten avgörs i högre grad av kapitaltillgångar, däribland produktionsmedel som man antingen äger eller kontrollerar, än av det arbete man utför.

Ironiska lärdomar, igår och idag

När man sammanfattar lärdomarna av Dazhai av igår och idag, kan man knappt annat än bli överväldigad av ironin i dess situation idag. Den by som en gång var Kinas främsta symbol på Kooperation har nu blivit motsatsen. Dagens Dazhai kan lätt ställas upp som symbol för de fällor som hela jordbruket står inför nu när reformerna mognar. Även om den nya politiken utan tvivel har framkallat ett rejält uppsving i binäringsproduktionen på landsbygden — i synnerhet i områden som Xiyang, där det finns tillgångar utanför jordbruket som kol — står det ändå allt klarare att reformerna saknar ”hållfasthet” i jordbruket, i lantbruksproduktionen och i synnerhet i spannmålsproduktionen. Efter rekordskörden 1984 sjönk sädesavkastningen med trettio miljoner ton 1985 och har i stort sett stagnerat sedan dess. Många tecken tyder på att 1987 års skörd, som inte har rapporterats än, kan betyda en kraftig sänkning.³

Den 31 oktober 1987 citerade *China Daily* Deng Xiaoping, som sade att han väntade sig att utvecklingen på alla andra områden skulle gå bra under hela nittioåret, men att han var djupt bekymrad för jordbruket. Andra ledare som på sistone har citerats i samma tidning klagar över de negativa följderna av reformen — skadorna på bevattningsanläggningar, den minskade arealen odlad jord, jordens försämrade bördighet, dess minskade motståndskraft mot katastrofer och försvagandet av de inrättningar som står för teknisk hjälp och service på landsbygden. *China Daily* rapporterar att grunden till alla dessa problem är ”de otillräckliga mekanismerna för ackumulationsfonderna på landsbygden. ... Vi trodde att bönderna själva skulle ta sig an problemen med hur produktionen skulle expandera ... men vi insåg inte hur stor förmåga bönderna har för ackumulation. ... På senare år har bönderna använt sina inkomster främst för improduktiva ändamål, som att köpa konsumtionsvaror och bygga hus.”

Dazhai av idag belyser utmärkt samtliga dessa problem. Samtidigt som företag utanför jordbruket — kolgruvor, lastbils- och traktortransporter — blomstrar, går jordbruket sakta tillbaka, infrastrukturen urholkas, bördigheten minskar, skördarna sjunker, det tekniska stödet försämras. Det mest chockerande har varit att se att Dazhai, den by som en gång sålde en större andel av sin

³ Senaste uttalandet (*China Daily*, 2 februari 1988) talar om 401,2 miljoner ton spannmål för 1987. Siffran verkar dock misstänkt. Den är nästan exakt samma som planen talar om. När kinesiska tjänstemän gör upp årsrapporter och ska välja mellan planerade siffror och verkliga, rapporterar de nästan alltid att planen är uppfylld. Vem vill riskera huvudet genom att ta ansvar för något annat?

skörd till staten än de stora mekaniserade statsjordbruken på Nordöstkinas jungfruliga marker, i år (enligt siffror vi har fått) skördade för lite spannmål för att föda sina egna invånare.

1987 sådde byn majs på 33,3 hektar mark, som gav uppskattningsvis 3 045 kg per hektar, sammanlagt drygt 101 000 kg. Eftersom ingen äter majs längre, byter bönderna majsen mot vete i förhållandet två mot ett. 101 ton skördad majs ger 82 ton torkad och skalad majs, som kan bytas mot 41 ton vetemjöl. Eftersom varje invånare i Dazhai i genomsnitt äter 0,32 kg vetemjöl om dagen behöver byns 504 invånare något mer än 64 ton vetemjöl per år. Enligt de officiella siffrorna hade de alltså 23 ton för lite 1987. Går de då hungriga? Nej. Vartenda år underrapporterar de nämligen sin skörd för att ha lite säd i reserv att klara sig på över ett nödår. I år äter många familjer fortfarande spannmål som skördades rekordåret 1983.

Om det nu är så, hur vet regeringen då hur mycket spannmål som skördas varje år? Svaret är att regeringen inte vet. Ingen vet. Vad man däremot vet är att skördarna minskar. För Dazhaiborna spelar det ingen roll. Nästan varenda familj har någon som sysslar med binäringsproduktion. I gruvan får arbetarna nio yuan om dagen. Den spannmål gruvarbetarna inte odlar själva kan de köpa. Men om skördarna minskar på samma sätt över hela landet, då är situationen allvarlig.

Om för många byar odlar för lite spannmål för sina egna behov, kommer bristen så småningom att nå en punkt där den inte kan kompenseras från annat håll. Det är spöket som hemsöker reformatorerna. Det är ansvarssystemets svaga punkt. I Kina är spannmålsproduktionen ingen binäring. Den är nyckeln, som Mao ofta sade. När man, som Deng, är bekymrad över jordbruksproduktionen och i synnerhet spannmålsavkastningen under nittioalet, då är man bekymrad över huvudnäringen, själva livhanken, för ungefär åttahundra miljoner människor och över mattillgången för över en miljard. Man är bekymrad över ekonomins hjärtpunkt. I den frågan har Kinas bönder ännu inte sagt sitt. Hittills har de röstat med fötterna.

Hugh Deane: Maos jordbrukspolitik – en återblick

[Hugh Deane var när artikeln skrev tillförordnad redaktör på U.S.-China Review och en flitig besökare i Kina.]

William H Hintons ”Återbesök i Dazhai 1987” och Herb och Ruth Gambergs brevväxling, ”Mer om Dazhai” (*Monthly Review*, september 1988) är övertygande vad gäller att tillbakavisa de anklagelser som reformregimen under Deng Xiaoping försökt använda för att misskreditera produktionsbrigaderna som hölls fram som modell under Mao-perioden. Uppfinningsrik ledning och självständigt hårt arbete förvandlade söndervittrade bergssidor, ökade produktionen och förbättrade invånarnas välbefinnande. Socialismen behöver framgångar. Dazhai var en av dem.

Maos jordbrukspolitik ledde till andra framgångar, bland dem uppbyggnaden av en infrastruktur med vägar, dammar, kanaler och elektrifiering som fortfarande tjänar det kinesiska jordbruket; utbredd sjukvård och utbildning; ökad produktivitet i jordbruket; och trots många svårigheter uppkomsten av ett fåtal verkliga kollektiv, främst på brigadnivå. Några av dem existerar fortfarande och frodas. Ännu fler skulle ha gjort det om, som Hinton konstaterar, den reformväg som inletts inte hade tvingat fram anammandet av kontraktssystem.

Men de jordbruksframgångar som uppnåddes av Maos outtröttliga ansträngningar att skapa en icke byråkratisk socialism överträffades och uppvägdes av misslyckandena, bland vilka det fanns katastrofer. En del av de anklagelser som användes för att svärta ned Dazhai stämde i allt väsentligt när det gällde landsbygdens övergripande prestationer.

Under Chen Yungueis ledning blev Dazhai variationsrikt och odlade inte bara majs och durra utan hade också alla möjliga sorters bisysslor. Men denna mångfald begränsades på ett allvarligt sätt genom en överdriven tillämpning av Maos princip ”spannmål är den viktigaste länken”. Enligt order odlade man spannmål på mark som var bättre ämnad för andra grödor. Produktionen av industrigrödor minskade. Under åren 1957-1978 minskade bomullsproduktionen per capita från 2,6 till 2,3 kilo, och produktionen av oljeförande grödor sjönk från 6,6 till 5,5 kilo. Köttproduktionen per capita ökade med mindre än 3 kilo och produktionen av vattenväxter låg kvar på 4,9 kilo.

Trots att spannmålsproduktionen prioriterades så ökade den bara lite mer än befolkningen. 1957 var produktionen per capita 306 kilo och 1978 var den 319. Produktionen per timme minskade med 15% eller mer. 1977 hade spannmålskonsumtionen sjunkit något. Den disponibla inkomsten per capita i Dazhai steg till 186 yuan per år. Men allmänt sett stagnerade levnadsstandarden. Huvuddelen av Kinas 800 miljoner bönder levde på existensminimum. Omkring 42,8% av produktionsbrigaderna hade en inkomst per capita på mindre än 50 yuan per år. I bergstrakterna i nordväst och på vissa andra ställen ökade utarmningen. Omkring 100 miljoner bönder var beroende av spannmålstilldelning från staten som garanterade dem cirka 1.500 kalorier per dag. Enligt Carl Riskin ”existerade det inte livsmedelsbrist i sådan omfattning på 1950-talet”.¹

Den överdrivna utpressningen av mervärde från bönderna med hjälp av prissaxar och andra medel höll nere levnadsstandarden. Ackumulationstakten närmade sig astronomiska 44% under ett år under Det stora språnget och låg klart över 30% de flesta andra åren. Eftersom det krävdes ökande kapitalinsatser för att bibehålla produktionen (vinsten av en investering på 100 yuan sjönk

¹ Carl Riskin, *China's Political Economy: The Quest for Development Since 1949*, New York: Oxford University Press, 1987, s 262. Riskin framkastar att en minskad livsmedelsdistribution kan ha varit ansvarig för det. Minskningen av antalet utfattiga år från år beror på reformerna.

under åren från 35 till 16 yuan), blev utpressningen av mervärde alltmer nödvändig, allt svårare och alltmer avskydd. Folkets bördor förvärrades av att den andel som användes till välfärden – skolor, sjukhus, bostäder – under två decennier sjönk från 40,2 till 22,5%.

Kommandometoderna kanske inte drabbade Dazhai särskilt allvarligt, men de hade en genomgripande destruktiv effekt på jordbrukspolitiken i allmänhet. Efterklokt skulle man kunna framkasta att den första felaktiga svängen ägde rum i mitten på 1950-talet, då Mao satte sig över ledande kamraters uppfattningar och använde sin prestige och inflytande för att genomdriva en snabb kollektivisering av byarna. Kadrer som var inställda på att visa sin röda glöd ökade till och med takten över Maos mål. I slutet av 1956 befann sig omkring 80% av bönderna i utvecklade kooperativ. Kommandometoder användes. Enligt Victor Lippits åsikt ”hade principen om frivilligt deltagande fått ge vika när kadrerna överförde det tryck de själva upplevde om att öka deltagandet till bönderna”.²

Under kampen om makten och de första åren efter befrielsen hade partiet till stor del hållit sig till principen att samhällsförändringar skulle ske steg för steg, så att varje steg kunde erövra ett mycket starkt folkligt stöd. Mao uttryckte själv denna uppfattning, men han övergav den när han skyndade på kollektiviseringen av landsbygden till förmån för något som Lippit och Mark Selden har kallat ”samhällsbygge uppifrån”.³ Mao agerade av verkliga orsaker – industrins behov av ett större bidrag från landsbygden och rädsla för att det skulle uppstå en antisocialistisk småbondeklass. Han hävdade också att huvuddelen av bönderna krävde en snabb kollektivisering. Senare studier antyder att de data han lutade sig på är tvivelaktiga. Ännu viktigare är att konsekvenserna av dem krossade hans stora vision. Konsekvenserna innefattar allvarliga misstag av de centrala myndigheterna, försämrat kollektivt ledarskap, marxismens förfall till en dogm, Mao-kulten och att han faktiskt antog rollen av enmansöverbyggnad.

Resolutionen om KKP:s historia som antogs av centralkommittén 1981 säger: ”Från och med sommaren 1955 var vi alltför snabba med att pressa på för jordbrukskooperativen och omvandlingen av privat hantverk och handelsföretag. Vi var långtifrån noggranna, förändringarna skedde för fort och vi gjorde vårt arbete på ett något förenklat, stereotypt sätt och lämnade under lång tid en rad frågor öppna.”⁴

Mark Selden är mer exakt: ”Kina ’fullbordade’ förvisso kollektiviseringarna 1956, men bara genom att vålla jordbruket förluster, undergräva kooperationens frivillighet och deltagande, stärka kommandometoder och äventyrspolitiska element inom det kinesiska ledarskapet och skapa ett allt större avstånd mellan de komplicerade ekonomiska, tekniska och politiska problem som existerade i jordbruksregionerna och parollerna som utlovade omedelbara lösningar. Slutligen observerar vi att politiken under sin höjdpunkt kastade om den tidigare strategin att ena fattig- och mellanbönderna, och istället, i linje med den ökande betoningen av klasskampen, tenderade att driva in en kil mellan dem.”⁵ Kommunerna hade fördelen av storlek och var på andra sätt en lovande förändring, men bönderna som ännu inte fullt ut hade anpassat sig till kooperativen tvingades in i dem på några månader. Miljontals hade inte upplevt en enda skörd i kooperativen. Enligt Roderick MacFarquhar var det uppenbart att Mao ”förhastade sig och drev fram bildandet av kommunerna utan att ens först få formellt stöd för dem i politbyrån.”⁶

² Victor Lippit, *The Economic Development of China*, Armonk N.Y.: M.E. Sharpe, 1987, s 171.

³ Mark Selden och Victor Lippit, *The Transition to Socialism in China*, Armonk N.Y.: M.E. Sharpe, 1982, s 14.

⁴ [Resolution on CPC history \(1949-81\)](#), Beijing 1981, s 21 (sidhänvisningen till tryckta versionen)

⁵ Selden och Lippit, s 80. ”Bakslaget för löftena om demokrati under den socialistiska övergången var grundligt” fortsätter han.

⁶ Roderick MacFarquhar, *The Origins of the Cultural Revolution: The Great Leap Forward 1958-1960*, vol II, New

De diktatoriska fasonerna i toppen upprepades längre ner. Partiets ledning måste ha en roll i besluten som gäller samhällets övergripande intressen, hävdades det, men i själva verket hade medlemmarna i de flesta kollektiv nästan ingenting att säga till om. De tog order, varav många stod i motsättning till deras mångåriga praktiska erfarenheter. Victor Lippit drar slutsatsen att ”det kinesiska jordbrukets låga arbetsproduktivitet i stor utsträckning måste tillskrivas dess hierarkiska organisation. Det återspeglas i en minskade arbetsproduktiviteten under Mao-perioden och den kraftiga ökningen under reformperioden.”⁷

Maos självsäkerhet när han förfäktade sina formidabla mål måste hållas som huvudansvarig för de två katastroferna – Det stora språnget (1958-1960) och Kulturrevolutionen (1966-1976, i flera stadier) – men kamraterna som delade hans vision, höll med av mindre orsaker eller svansade för auktoriteter har del i skulden.

Det stora språnget inleddes när kommunernas väldiga storlek skapade problem och överdrifter. Det påbörjades med förnuftiga idéer, bland dem att använda överskotts- och lågsäsongarbete och stimulera jordbruksindustrin, men undergrävdes snabbt uppifrån genom överdrivna voluntaristiska uppfattningar, fantasier och irrationell eufori. Ambitiösa projekt som inte föregicks av geologiska eller andra vetenskapliga undersökningar orsakade varaktiga skador på slätterna i norra Kina som ledde till försaltning och alkalisering av jorden. Oanvändbart järn rostade invid järnvägslinjerna och handverktyg gick sönder vid första användning. Maos ledarskap accepterade godtroget den enormt överdrivna statistiken, vilket ledde till krav på spannmål från en utfattig landsbygd där skördar hade ruttnat på fälten. Vissa lokala kadrer spärrade av sina samhällen så att inte beslutskedjan skulle få reda på deras svåra situation.

Misslyckandet med Det stora språnget bidrog till den värsta svälten i mänsklighetens historia. Det är ont om direkta bevis, men antalet döda översteg 20 miljoner och låg troligen närmare 30 miljoner.⁸ Long Bow i Shanxi, som allmänt betraktas som ett berömvärdt kollektiv, gick bakvägen och utnyttjade förbindelser för att få tag på sötpotatis från Hunan som de åt medan folk i grannbyarna svält. Regimen skyllde den kraftiga minskningen av jordbruksbefolkningen på naturkatastrofer (och hemlighöll svälten) men Liu Shaoqi bedömde att mänskliga misstag hade 70% av ansvaret. För Lippit är det uppenbart att ”det i första hand var [regimens] egen äventyrspolitik – att omorganisera landsbygden i massiv skala och samtidigt påtvinga den nya krav utan tillräckliga experiment, förberedelser eller analyser – som hade skulden.”⁹

Det stora språnget ödelade svårt den centrala planeringen, som nästan upphörde. Istället delade man ut ”övergripande bokslut” och Mao jublade euforiskt. Men ännu viktigare var nog att Mao på ett allvarligt sätt förstörde det kollektiva ledarskapet. Vid Lushankonferensen 1959 besvarade han Peng Dehuais allmänt sett realistiska kritik med att ödelägga hans karriär. Zhang Wentian, Huang Kecheng och Zhou Xiaoshou var andra som bestraffades på liknande sätt. Som Hinton har konstaterat ”förvandlade [Mao] kamrater till undersåtar” i Lushan, och från och med då tänkte sig kadreerna för två gånger innan de berättade sanningen för den maoistiska makten.¹⁰ Efter Lushan försökte Mao återuppliva det totalt misslyckade Stora språnget och yrkade på uteslutning av de

York: Columbia University Press, 1983, s 77.

⁷ Lippit, s 194.

⁸ Riskin säger att man genom att helt enkelt använda officiella dödssiffror får antalet döda till mer än 15 miljoner, men att mer förfinade beräkningar nästan fördubblar denna siffra. Alla tillgänglig information pekar på ”bilden av en befolkningskatastrof”. Se Riskin, s 136-137.

⁹ Lippit, s 173-174.

¹⁰ William Hinton, *Shenfan: The Continuing Revolution in a Chinese Village*, New York: Vintage Books, 1983.

Enligt Rodzinski sa Deng Xiaoping att ”saker och ting gick så långt att många av våra kamrater inte vågade tala ut utan tog till svepskäl och knep.”

som påstods ha förenat sig med Peng Dehuai i en ”partifientlig sammansvärjning” som karakteriserades av ”högeropportunism”. På så sätt förvärrade han katastrofen.

Den ekonomiska återhämtningen (1962-1965) leddes av Liu Shaoqi, Zhou Enlai, Chen Yun och Deng Xiaoping, som genomförde strategier som är föregångare till de som Deng införde från och med slutet av 1978. Mao såg sin makt inskränkas och betraktade med onda aningar hur den centrala planeringen återkom och hur privata jordlotter och en fri marknad växte fram på landsbygden. Han tyckte inte om det han såg i norr och fruktade att Kinas framtid kunde bli en vändning till kapitalism. Han tog ett antal initiativ för att återta makten och byta inriktning, där höjdpunkten var Kulturrevolutionen.

Det som inleddes med löften om att kuva byråkratin, ta ett djupt grepp om de feudala kvarlevorna och ”nya socialistiska saker” gick snabbt på tok och slutade med en sorts feudal fascism som begravnade en mängd små framsteg. I ”Shenfan” har Hinton givit en smärtsam redogörelse för de tanklösa fraktionella stridigheterna i Shanxi. En stor del av landsbygden klarade sig undan från Kulturrevolutionens hela inverkan, men det gjorde inte kornboden Sichuan. Fält övergavs, barn såldes och reservförråd av dåligt spannmål måste skickas till denna provins som normalt är en viktig exportör av ris. I Chengdu sattes de som befanns vara kapitalistfarare i burar tillsammans med djuren i djurparken. Maos princip var ”bota sjukdomen, rädda patienten”. Han var mot att ”göra slut på folk med ett slag”. Han sa att hans mål var en kombination av ”centralism och demokrati, disciplin och frihet, målmedvetenhet och känsla av personligt välbefinnande och glädje.” Men under påfrestningarna att försöka övervinna de enorma objektiva svårigheterna och oppositionen tillät han sig göra undantag – många undantag som visade sig bli regel.

Verkligheten blev godtyckliga utrensningar och förödmjukelser, landsflykt, fängslanden, tortyr eller avrättning av personer som en gång varit kamrater och många andra. Verkligheten var en känsla av olust – monolog och tystnad. Till sist utfärdade han kryptiska ”instruktioner” medan folk bugade sig framför hans foto i ett slags morgongymnastik.

Regimen som efterträdde Hua Kuofengs mellanspel var tvungen att brottas med en komplicerad kris. Den var tvungen att ta itu med de djupa såren efter en vanvettig politik med utbred cynism och politiskt ointresse – med vad som beskrivs som en tredubbelt förlorad tro: på partiet, på socialismen, på framtiden. En vändning till marknaden och öppning mot världen var närliggande svar på den ekonomiska trögheten och den teknologiska efterblivenheten. Deng och hans kollegor återgick till det som hade varit ett alternativ till maoismen ända från mitten av 1950-talet och tog det ännu mycket längre. Resultatet har blivit framsteg och skadliga trender. Bönderna röstade till största delen med fötterna och lämnade kollektiven, och deras inkomster har nästan tredubblats. Bruttonationalprodukten har mer än fördubblats. I olika avseenden har livskvaliteten förbättrats. Det har byggts många nya bibliotek, muséer, kulturcentrum, skolor och ålderdomshem för en del av de nya pengarna. Monologen har förvandlats till dialog, tystnaden till samtal. Det pågår försiktiga politiska reformer som till viss del påminner om de som åtföljde kapitalismens framväxt.

Men de höga och allt större kostnaderna inbegriper en smittsam självskhet som formar de samhälleliga attityderna, en destruktiv inverkan på miljön, utbredd korruption och en tvåsiffrig inflation som hittills knappast har påverkats av alla motåtgärder. Det finns en del systematisk undergrävande verksamhet på landsbygden i och med att utsugning av arbetskraft, tillgång till resurser och politiskt inflytande skapar kapital och ekonomisk makt. Allt detta är delar av den komplicerade kinesiska verkligheten.

En annan del är att de socialistiska förhållandena fortsätter att kämpa på landsbygden även om de ofta är hårt ansatta. Kollektiv som överlevt sedan Maos dagar förenar sig med nya, många

bristfälliga men med möjligheter.¹¹ Många bondefamiljer upptäcker hur svårt det är att sköta allt själv. En kartläggning visade nyligen att en klar majoritet var för bondekooperativ som skulle tillhandahålla olika tjänster. Det bildas alla möjliga sorters små kooperativ – låne-, tjänste-, marknads- och industriella – vissa mer eller mindre spontant, vissa bara som anslagstavlur, de flesta långtifrån Rochdalemodellen. En handfull artiklar i pressen undersöker på nytt erfarenheterna av kollektiv. Varifrån Kina kommer är känt – ett allmänt misslyckande som krossade uppfinningsrika löften och speciella landvinningar. Varje bedömning av dagens Kina som är mer än propaganda måste av nödvändighet vara fylld av ”men” och ”emellertid”, men det är förvisso tveksamt om Kina kan utveckla något som i egentlig mening kan kallas socialism med kinesiska särdrag. Motsättningarna skärps och de utmanar partiet/statens kreativitet och föresatser. En socialistisk utgång skulle gynnas av korrigerande sanningar: sanningen om det felaktigt nedsvärtade Dazhai; sanningen om de tragiska skillnaderna mellan Maos teori och bedrövliga praktik.

Om statistik

Vid en bedömning av den kinesiska statistiken är det tillrådligt att inte hålla inne med tvivel. Maos motvilja mot hierarkier innebar att antalet statistiker blev alldeles för lågt. Statistiken under Det stora språnget var ofta politiska fantasier och felaktig till och med när den reviderades neråt. Statistiken under de tre första åren efter Kulturrevolutionen var knapphändig och tvivelaktig och i början på 1970-talet brändes stora mängder data.

Enligt Witold Rodzinskis uppfattning ”publicerades under årtiondet 1966-1976 praktiskt taget inga tillförlitliga statistiska data i Folkrepubliken Kina, och under den perioden var det inte möjligt att skildra den verkliga bilden av ’Kulturrevolutionens’ ekonomiska konsekvenser.” En del data rekonstruerades 1982.¹²

Den mer nöjaktigt bemannade Statliga statistikbyrån ger nu ut två rapporter per år, inklusive information som hemlighölls på Maos tid. Datoriseringen är avancerad och man använder sensorer för att hjälpa till att beräkna skörden i Shanxi och Fujian, men decentraliseringen av besluten inom jordbruket har sannolikt försämrat rapporteringen.

(Översättning från engelska, Göran Källqvist.)

¹¹ Den kinafödde Stephen Endicott, författare till den kommande *Red Earth* [London : Tauris, 1988 – öa], hittade 13 imponerande kollektiv i residensstaden i Sichuan. Man uppmuntrade arbetarnas deltagande i beslutsfattandet, det fanns fungerande arbetarkongresser. Arbetarna hade närsomhelst tillgång till räkenskaper och lönelistor, inklusive löner till cheferna. Se *The Canadian Far Eastern Newsletter*, september 1988.

¹² Se Rodzinski, *The People's Republic of China : A concise political history*, New York: The Free Press, 1988.

William Hinton: Ett svar till Deane

Hade kollektiven i Kina fler misslyckanden än framgångar? Det är en fråga som jordbruksreformerna har aktualiserat. Min slutsats är att de inte hade det. En grupp av unga ekonomer, som gjorde den analys som ledde fram till reformerna, sade 1980 till mig att ungefär trettio procent av bykollektiven klarade sig bra och trettio procent mycket dåligt, medan de återstående fyrtio procenten i mitten varken blomstrade eller kollapsade. Av den informationen kan man dra olika slutsatser. Man kan slå samman de trettio procenten i mitten och de fyrtio i mitten och säga att majoriteten klarade sig dåligt. Man kan lägga ihop de trettio i toppen och de fyrtio i mitten och säga att majoriteten åtminstone klarade sig. Eller också kan man säga att framgångar och misslyckanden var rätt likvärdiga (de trettio procenten i var ända), medan de blandade resultaten övervägde (de fyrtio i mitten).

Jag tror att det sista synsättet är det mest realistiska. Jag anser dessutom att en kooperativ rörelse som är till trettio procent framgångsrik är en utomordentlig prestation i ett land som Kina. Det betyder att runt 240 miljoner människor har klarat sig bra som kooperatörer. Om så många kunde få det bättre genom samarbete var det tydligt att Kooperationen var en framkomlig väg för bönderna i Kina. De 240 miljoner bönder som klarade sig dåligt skulle också kunna lära sig att klara sig genom statsstöd, omorganisering och hårt arbete. Detsamma gäller de 320 miljoner som samarbetade med blandade resultat i mitten av spektrum.

Naturligtvis kan mina sagesmän ha räknat fel. Om det finns andra undersökningar som anger andra proportioner för misslyckanden och framgångar, bör de läggas fram. Men även om de framgångsrika kooperativen utgör en betydligt mindre andel av helheten, öppnar det ändå extraordinära möjligheter om tiotals miljoner bönder har hittat vägen till blomstring genom Kooperation, för det miljoner kan göra kan andra miljoner också göra. Det är därför frågan om Dazhai, som på Maos tid hyllades i hela landet som framgångsrikt föredöme, är så viktig. Om Dazhai var en framgång, så visade Dazhai en väg framåt som andra bönder kunde följa.

Spannmålsfronten

Jag ifrågasätter inte påståendet att spannmålsproduktionen i Kina under den kollektiva perioden bara precis höll jämna steg med befolkningstillväxten. Så var det, trots att många välskötta kollektiv fördubblade, tredubblade och fyrdubblade sin produktion. Därav följer att många kollektiv aldrig förverkligade sina möjligheter, men det följer inte att den kooperativa organisationen inom jordbruket i sig själv inte kan fungera. Eftersom den nu i åtminstone fem eller sex år har varit ersatt av ett produktionssystem grundat på familjekontrakt, kan man gott ställa frågan: Har det nya systemet klarat sig bättre med spannmålsproduktionen per invånare?

Svaret är tydligen nej.

1984 rapporterade staten en spannmålsskörd på över 400 miljoner ton, men sedan visar siffrorna en skarp nedgång och därefter en långsam höjning som inte har lyckats återta den mark som förlorades 1985. Nu talar pressen rutinmässigt om stagnation i spannmålsproduktionen, om spannmålsbrist, om fallande avkastning, och i år slutligen om att tjugo miljoner bönder hotades av svält, åttio miljoner hade allvarlig brist, och tvåhundra miljoner hade för lite spannmål.

Dessutom producerade Kina aldrig, såvitt jag har kunnat förstå, de 400 miljoner ton som man nu hävdar sig ha fått 1984. De stora mängderna spannmål som fanns på marknaden det året kom bara delvis från årets produktion. Resten var frisläppta lager av kollektivt skördad spannmål. Det hade sålts på marknaden eller delats ut bland bönderna när kollektiven delades upp. De som sålde

den lyckades göra det med stor vinst på grund av den kraftiga ökningen av spannmålspriserna som följde med reformerna och det extra påslag som gällde för försäljning över kvoten. På samma sätt berodde den stora nedgång som rapporterades 1985 inte främst på att skörden slog fel, utan på att spannmålslagren var tömda. De verkliga skördarna har från 1983 till 1988 pendlat mellan 350 och 380 miljoner ton om året. Om vi tar den högre siffran (som är rätt optimistisk) och fördelar den bland 1,1 miljard människor (den beräknade befolkningen just nu), slutar vi på ett genomsnitt av 345 kg spannmål per person, vilket inte är mycket högre än 1978 års genomsnitt som Hugh Deane rapporterar om. Reformen verkar inte ha tagit loven av spannmålsproblemet.

Det betyder inte att alla direktiv och hela politiken i fråga om kollektiviseringen var riktiga. En sak reformivrarna ofta tar upp är att Maos direktiv ”spannmålen är det avgörande” genomfördes på ett överdrivet sätt under den kollektiva tiden och att det allvarligt begränsade diversifieringen i jordbruket. Det var tydligen så att staten periodvis under den kooperativa tiden lade för stor vikt vid spannmålsodling på bekostnad av matolja och andra avsalugrödor och specialiteter som frukt, djur och binäringar. Vad som inte är tydligt är däremot orsaken till detta och vem som bär ansvaret. Det var inget fel på Maos paroll. Den var väl avrundad och löd: ”Ta spannmålen som den avgörande länken, utveckla boskapsskötsel, skogsbruk, fiske och binäringar för att skapa en allsidig blomstring på landsbygden.” Den parollen var bra då och är det nu också. Att spannmålen är ”en länk” betyder ju att den inte är ”allt” och att andra länkar i kedjan måste och kan utvecklas så länge spannmålsproduktionen sköts bra.

Om en ensidig politik i vissa perioder hämmade diversifieringen, då är lösningen att rätta till denna ensidighet. Det finns ingenting i den kooperativa rörelsen som sådan som hindrar diversifiering. Faktum är att skickligt ledda kooperativ har mycket bättre förutsättningar att diversifiera, använda all skicklighet, alla talanger och alla tillgångar än enskilda bönder i en privatiserad ekonomi. Många framstående samhällen har visat detta gång på gång under sextio-, sjuttio- och åttiotalen. Ett nutida exempel är byn Doudian i utkanten av Beijing.

En annan sak Deane tar upp i likhet med reformatörerna är att levnadsstandarden stagnerade i den kooperativa perioden. Och det är sant att levnadsstandarden stagnerade i stora områden där kooperativen inte sköttes bra. I andra områden gjorde de inte det. Vissa samhällen utvecklade ett påfallande välstånd. Uppgiften att 42,8 procent av alla brigader hade en inkomst om mindre än 50 yuan per invånare verkar motsäga de siffror jag har fått om en uppdelning 30-40-30. Det är dock inte klart vad siffran avser, om det är hela inkomsten eller den disponibla inkomsten. På den kooperativa tiden fördelades många tjänster och förmåner gratis. Folk hade ju också sin andel i kooperativets ackumulationsfond och blev rikare som ägare av kooperativets investeringar. Alla produktionsutgifter betalades av det allmänna. Innan man gör jämförelser måste de begrepp som jämförs analyseras noggrant. De verkliga inkomsterna var antagligen åtminstone det dubbla av de rapporterade 50 yuan. Ändå är det förstås nödvändigt att bönderna får en större disponibel inkomst för sina dagliga behovs skull, och landsbygden som helhet gick inte framåt på det sätt som den borde göra, eller som den hade möjlighet att göra, på 1960- och 1970-talen. De stagnerande områdena alltför många och alltför stora, vare sig de utgjorde 30 eller 42,8 procent. Landsbygden begärde förändringar. Frågan är inte om det behövdes förändringar, utan vilken slags. Fanns det inga effektiva alternativ som hade kunnat bryta stagnationen inom det kooperativa systemets ramar? Var privatiseringen den bästa lösningen på de problem som uppstod?

Ett annat påstående är att fattigdomen på landsbygden var särskilt allvarlig i Nordvästkina. De avses belägna inlandstrakterna sackade faktiskt efter sedan befrielsen 1949, trots att Beijing gav dem en del särskild uppmärksamhet. Jorden är karg, marknaden långt borta, möjligheterna utanför jordbruket magra. De problemen stod bondekooperativen inför, och de enskilda jordarrenda-

torerna gör det idag också. Det är bara det att idag möter bönderna dem ensamma, var familj för sig, i en ensam kamp mot naturen och den opartiska marknaden, inte tillsammans som en enhet. Detta kan vara en fördel eller en nackdel, beroende på hur väl eller hur illa kooperativet i fråga var skött tidigare, men som helhet är det svårt för en bonde i lösshöglandet att möta livet ensam.

Jag var en månad i lösshöglandet nordöst om Yan'an 1988. Mitt intryck var att situationen var ganska förtvivlad. De jordbitar bönderna hade kontrakt på gav inte tillräckligt med mat, bland annat eftersom bönderna inte hade råd med konstgödsel och inte ens kunde få tag i någon om de hade råd. Följden blev att de plöjde upp sluttningarna som "nödåkrar" — och samtidigt förstörde dem. Dammar, terrasser och andra kollektiva byggnadsverk föll sönder. Vi såg övergivna bevattningssystem och eroderade jordvallar. Det stod helt klart att många av dem aldrig skulle ha byggts under en privat ekonomi och att de nu inte skulle sättas i stånd igen annat än vid en återkollektivisering. Bönder vi talade med slumpvis var arga och sade att de hade haft det bättre under kooperativen.

Prissaxen

En mycket allvarlig anklagelse som Deane för fram är att Maos socialistiska politik sög ut alltför stort mervärde ur bönderna. Kina var och är primärt ett jordbruksland. Ackumulation för investeringar i industrin måste från början komma från jordbruket. Det fanns inget annat val. Den nya regeringen satte också inköpspriserna för spannmål och andra jordbruksprodukter lågt. Det gjorde det möjligt att förse städerna med mat till låga priser och sålunda också hålla arbetarnas löner låga. Denna politik gjorde också att råvaror kunde fås till låga priser. Tack vare billig mat och råvaror blev ackumulationstakten i industrin hög. En del av denna ackumulation gick dock tillbaka till jordbruket i form av maskiner, redskap, verktyg, konstgödsel och pesticider. Från 1953 till 1977 gick 4,27 procent av industrins sammanlagda investeringar till produkter för jordbruket, och dessa såldes tillbaka till bondekooperativen till mycket låga priser, priser som föll med tiden. 1959 måste bönderna sälja 116 500 kg vete för att köpa en 75 hästkrafters bandtraktor. 1979 hade det sjunkit till 53 500 kg. 1950 behövdes det 1,6 kg vete för att köpa ett kilo konstgödsel. 1979 behövdes det bara 0,5 kg. 1960 kunde man köpa ett kilo pesticider för 35 kg vete. 1979 hade det minskat till 5 kg.¹

Jordbrukssektorn blev beskattad men inte utsugen. Tvärtom berikades den hela tiden med moderna produkter tack vare ett ömsesidigt stöd som minskade strömmen från landsbygden och mildrade effekten av den så kallade "saxen" (skillnaden mellan jordbruks- och industrivarupriser).

Dessutom hjälpte staten landsbygden med direkta investeringar i jordbrukets infrastruktur. Dessa steg från 7,3 procent av samtliga investeringar under första femårsplanen (1953-57) till 11,4 procent 1978 (under femte femårsplanen). Förhållandet mellan statliga investeringar i jordbruket och direkta statliga inkomster från jordbruket gick från 49 procent under den första femårsplanen till 56 procent i den andra och 165 procent i den fjärde och femte.²

Sedan 1980 har både de direkta statliga investeringarna i jordbruket och de statliga investeringarna i de industrier som är inriktade på jordbruket sjunkit kraftigt. Investeringarna i den jordbruksinriktade industrin föll från 4,27 procent, genomsnittet för åren 1953-1977, till 1,3 procent i genomsnitt för 1980-1985. De direkta investeringarna i jordbruket sjönk samtidigt från

¹ Siffrorna från Ching Pao-yu: "China's Rural Reform and Grain" ("Den kinesiska landsbygdsreformen och spannmålen"), opublicerat manuskript, november 1988.

² Samma.

den högsta nivån 11,5 procent år 1978 till 6,3 procent för perioden 1980-1985 och sedan ytterligare till 4 procent för åren 1985-1987. Samtidigt minskade böndernas egna investeringar i form av arbete med anläggningar i jordbruket från toppnivån åtta miljoner arbetsdagar om året i slutet av 1970-talet till mindre än en fjärdedel därav idag. Dessa bågge minskningar (mindre statsinsatser och mindre satsat arbete från böndernas sida) innebär tillsammans att arbetet för att omvandla naturen, den Dazhai-inspirerade satsningen för att få höga och stabila skördar genom anläggningsarbeten för bevattning, jordförbättring och så vidare, har upphört.³ Detta är farligt, för att inte säga ödesdigert.

Samtidigt har den berömda "saxen" öppnat sig brett, trots de kraftiga prisstegringarna för spannmål och andra jordbruksprodukter. De senaste fem till sju åren har konstgödsel gått upp i pris mellan 37,7 och 60 procent, dieselolja 22 procent, elkraft 167 procent och vatten till bevattning mellan 100 och 200 procent. Det har medfört avsevärda ökningarna av produktionskostnaderna och avsevärda minskningar av de kontantsummor bönderna faktiskt använder till industrivaror, vilket kan översättas till ännu kraftigare minskningar av den mängd sådana varor bönderna faktiskt köper.⁴ Jag tror det är uppenbart att ju mer bondeproducenterna kommer ut på marknaden, desto hårdare kommer "saxens" verkan att bli, och desto hårdare utsugna kommer de att bli.

Deane hävdar också att Maos politik ledde till alltför höga ackumulationsnivåer. Ja, det gjorde den nog ibland. I sin entusiasm för att omvandla världen snabbt tryckte en del tjänstemän i missriktat nit upp ackumulationsgraden orimligt högt vissa perioder och på en del håll. Om det var så överallt på hela landsbygden är inte klart. Jag antar att man mycket väl kan hävda det. Det är emellertid inte en faktor som är inbyggd i kooperationen som system. Storleken på ackumulationen avgörs av politiken, nivåer som är för höga kan justeras. Man behöver inte överge hela systemet för att uppnå en förnuftig balans mellan konsumtion och investeringar.

Deanes påstående att den del av ackumulationsfonderna som gick till socialvård sjönk från 40,2 procent till 22,5 på tjugo år, kräver noggrann analys. Siffrorna innebär inte nödvändigtvis någon absolut nedgång i socialvårdsutgifterna. Allt beror på ackumulationsfondernas storlek, Eftersom produktionen faktiskt gick upp, om också för långsamt, blev antagligen också ackumulationsfonderna större.

Problemet med kommandometoderna

Reformvännerna hävdar numera att Maos otålighet tvingade in bönderna i kooperativen med order innan de var redo, något som allvarligt skadade den kooperativa rörelsen och jordbruksproduktionen. Det är sant, kommandometoder var utbredda inte bara när kooperativen bildades utan under hela den kollektiva tiden. Funktionärer föste in bönderna i kooperationen innan de var redo, innan formen hade visat sitt värde för dem. Det bröt mot principen om frivillighet och vanställde allvarligt rörelsen på vissa håll. Kooperativ som hade beordrats fram urartade ofta till stagnerande feodala förläningar, styrda av kommunistiska länsherrar, som i vissa fall var lika dåliga om inte värre än de godsägare de hade ersatt.

Kommandometoderna tog också formen av byråkratisk inblandning i det dagliga arbetet även i de bästa kooperativen och höll då också tillbaka deras utveckling. Kooperativen hade över huvud taget stort behov av större självstyre, i synnerhet självstyre i skötseln av sina tillgångar och fördelningen av sina investeringar. Det är troligen rimligt att påstå att om kooperativen hade fått hälften av det självstyre som enskilda bönder automatiskt fick så snart de skrev kontrakt på jord

³ Samma.

⁴ Samma.

på 1980-talet, så skulle en betydligt större andel av dem ha klarat sig bra. Det finns en punkt ide nya reglerna som i sig skulle ha gett systemet stor flexibilitet. Det är den som säger att bönderna inte själva måste odla den spannmål de tecknar kontrakt på att leverera. De kan odla något annat, sälja det och köpa spannmål nog för att fylla sin kvot. På det sättet kunde varje producent på gräsrotsnivå själv besluta vilken gröda som var förnuftigast, vilken som gav störst utbyte. Kooperativen hade kunnat få avsevärt självstyre i denna fråga, och om spannmålsproduktionen led skada av det hade regeringen kunnat använda priset som styrmedel för att återställa balansen, som den har gjort gång på gång sedan reformen. På sistone har prismanipulationerna lett till allvarlig obalans, men det är en annan fråga som beror på det sätt på vilket marknaden har manipulerats och som hör samman med löftesbrott i fråga om priserna, okontrollerad inflation i priserna på produkter för jordbruket, korruption och många andra faktorer som hänger ihop med det nya läge som reformen har skapat.

Utan tvivel har kommandometoder varit ett allvarligt och ständigt problem, men det är svårt att hävda att kommandometoder och Kooperation hör samman. Lösningen på sådana problem är ju att införa mer självstyre, mer demokrati, i systemet och att påverka produktionsbesluten med marknadsmekanismer i stället för med regeringsdirektiv. Det finns inget som säger att inte tiotusentals kooperativ kan träda i förbindelse med varandra och med den statsstyrda ekonomin genom marknaden, precis som enskilda personer gör nu. De kommandometoder som så skadade den kooperativa rörelsen var i hög grad bara en utvidgning av forna tiders byråkratiska centralism, uppskruvad flera varv och återupplivad av den kommunistiska rörelsens tradition av centralism. Kinesiska tjänstemän tar bara för givet att de har rätt att styra allting, ned till de minsta detaljer i folks privatliv. Den traditionen är verkligen feodal. Den är djupt avskydd nere bland vanligt folk, och det är en av orsakerna till den utomordentliga dragkraft som en fri marknads ekonomi av det slag som nu uppstår i Shenzhen har på vanliga kinesiska medborgare. För människor som lever under feudala band verkar penningrelationen erbjuda en radikal frigörelse, där det är förmågan som räknas och inte inflytande på grund av samhällsförbindelser. (Hittills är det förstås de högre tjänstemännens barn som har lyckats lägga vantarna på penningarna och dominera relationerna.)

Den ironi som är inbyggd i den här frågan är att reformatörerna under förevändning att bekämpa kommandometoder upplöste den kooperativa ekonomin med kommandometoder. Många bönder välkomnade förvisso familjekontrakten och röstade med fötterna mot kooperativen, men många andra bönder gjorde det inte. När Deane hävdar att bönderna spontant hade börjat överge kooperativen redan före reformen, måste han underbygga det med några trovärdiga data innan det kan räknas som avgjort. Att man byter politik med "ett hugg med kniven" (fullständigt, över hela linjen utan utrymme för kompromiss eller avvikelse) är en ökad och dominerande företeelse i Kina. Funktionärerna på alla nivåer sätts i rörelse från centrum och rör upp en stark politisk våg, varvid den som drar benen efter sig bestraffas strängt, och ännu mer den som opponerar sig eller lägger hinder i vägen. Därför är det mycket svårt att veta vad folk verkligen tycker eller verkligen vill. På samma sätt som kommandometoder föste in många ovilliga bönder i kooperativen från början, föste de också ut många ovilliga bönder ur dem senare.

Privatiseringsvågen

Long Bow stod emot familjekontrakten i två år och gav till sist vika endast därför att högre ledare inom kommunistpartiet ställde byns partikommitté inför ett ultimatum: dela ut jorden inom en månad eller bli uteslutna ur partiet. Ledarna i grannbyn Wanggongzhuang undvek ett liknande ultimatum genom att försvinna var gång länsledarna kom dit för att få igång reformen.

Utspridda runt om i Kina finner man byar som antingen inte ändrade sitt kollektiva system alls eller också bara gjorde ytliga förändringar för att anpassa sig till regeringsdirektiven, men behöll en stark kollektiv kärna. Tyvärr — från min utgångspunkt — utgör de bara en bråkdel av samtliga, antagligen mindre än en procent, vilket gör att man kan ifrågasätta om de över huvud taget spelar någon roll längre. Problemet är att få en realistisk bild av böndernas önskan. Med tanke på kampanjens omfattning, straffen för dem som opponerade sig och de avsevärda belöningarna för följsamhet, och med tanke på att det alltid är lättare att gå tillbaka till det gamla än att bana vägen mot framtiden, är det inte förvånande att reformatörerna lyckades med att upplösa kooperativen över hela linjen, även där de gick bra.

Det är helt klart att i stora områden där jordbruksekonomin stagnerade, där kollektiven utgjorde något som mycket mer liknade medeltida förläningar brukade av livegna än frivilliga sammanlutningar av fria producenter, där firade bönderna reformerna som en ”andra befrielse”. De var överlyckliga över att få bort funktionärerna. Men i landet som helhet befann sig bönderna i många olika slags situationer: områden där det fanns många framgångsrika kooperativ sida vid sida med ännu fler där utsikterna var blandade, och utströdda bland dem också vissa byar där det verkligen såg mörkt ut.

Den enskilda familjens reaktion i dessa olika situationer kunde skilja sig kraftigt. Också i de mest välskötta och framgångsrika kooperativen, där de flesta medlemmarna lojalt stödde den, fanns det ambitiösa personer med särskild skicklighet och arbetsförmåga som drömde om att stå på egna ben.

Ju mindre framgångsrikt kooperativet var, desto vanligare var den inställningen. Samtidigt fanns det också ide illa skötta kooperativen många familjer som inte hade någon särskild skicklighet och föga eller ingen fullgod arbetskraft, och som därför såg på kooperativet som sin räddning och ville bevara det. Här och där runt om i systemet, utspridda på de mest osannolika platser, fanns det också personer som hade förmåga över genomsnittet och skulle kunna klara sig i alla situationer, men som var inspirerade av socialistiska ideal, såg Kooperationen som den bästa vägen framåt för Kinas bönder och ägnade sitt liv åt att få den att fungera. De begärde inte mer för sig själva än sin andel i det kommande gemensamma välståndet. Jag har personligen lärt känna en hel del sådana människor. Reformsinnade tjänstemän har angripit dem som ”konservativa” och menat att de är emot privatiseringen därför att den skadar deras ställning som funktionärer i kooperativen.

De flesta känner inte till eller struntar helt enkelt i hur mycket statliga dekret under reformernas lopp har vrängt lag och förvanskat regler, skattepolitik och penningpolitik för att stödja privat produktion mot Kooperation. Centraldokument nr 1 år 1983 gjorde det lagligt att anställa arbetskraft privat, köpa stora produktionsvaror (utrustning för bearbetning, traktorer, lastbilar) privat, slå samman kapital för privata investeringar och hyra ut kollektiv egendom till enskilda. I kölvattnet på detta har enskilda också börjat låna ut pengar till ockerränta. Den nya skatte- och kreditpolitiken gav skattebefrielse åt nya privatföretag och gav bankerna lov att ge frikostiga lån till sådana företag och till specialiserade hushåll, samtidigt som man praktiskt taget skar av krediten till de producentkooperativ — bybrigader — som fanns kvar. Ju större det specialiserade hushållets rörelse eller det privata företaget är, desto bättre blir lånevillkoren och desto lättare blir det att få lån. Privatpersoner som arrenderade kollektiv egendom på kontrakt fick rätt att anställa och avskeda, att bestämma lönenivå och vinstkvot och att så småningom förvandla hela företaget till privat egendom om han eller hon gjorde kraftiga nyinvesteringar i det.

De flesta känner inte heller till eller struntar helt enkelt i det skandalösa rofferi som dominerade upplösningen av den kollektiva egendomen och bidrog till att skapa dessa så kallade specialise-

rade familjer med ”pengar, styrka och förmåga” nog för att bli rika först. När det blev dags att dela ut de kollektiva tillgångarna kunde folk med inflytande och förbindelser — funktionärer och deras släktingar, vänner och kumpaner—för spottstyvvar komma över de traktorer, lastbilar, brunnar och pumpar, den förädlingsutrustning och annan produktiv egendom som kollektiven hade lyckats förvärva under loppet av flera årtionden genom alla medlemmarnas hårda arbete. Köparna lyckades inte bara sätta låga priser på dessa kapitaltillgångar (ofta en tredjedel eller mindre av deras verkliga värde), ofta kom de dessutom över dem med lätta krediter från statsbanken, och ofta struntade de sedan i att betala vad de hade lovat. Det är tveksamt om någon privilegierad grupp i världshistorien någonsin har fått mera för så lite. Man häpnar över hur stora transaktionerna var och hur stora skador som tillfogades genomsnittskooperativet.

Med tanke på hur snabbt gemensamma tillgångar likviderades, hur mycket detta berikade dem bland de privilegierade som hade sinnesnärvaro nog att hålla sig framme, och hur fördelaktigt de som var rika nog för att bli ”specialister” därefter behandlades, så är det inte förvånande att reformen hade en snöbollseffekt, som kunde svepa med sig hela regioner. Så snart en sådan ”berika-dig-själv”-våg börjar rulla dröjer det inte länge förrän de flesta har insett att det är bäst att hoppa på tåget medan man kan och att den som kommer för sent får skylla sig själv. Att stå pall, att hålla ihop ett bra kooperativ på grund av dess fördelar på lång sikt, är ytterligt svårt när alla omkring en bara siktar på att grabba åt sig för stunden. Inte nog med det, bönderna i privatiserade byar fick en tendens att se de kvarvarande kollektivens skördar och egendomar som något att ta för sig av, som ännu en samling offentlig egendom som väntade på att likvideras. Kollektiven blev så till belägrade öar, mycket svåra att försvara och mycket svåra att hålla samman.

Med tanke på dessa omständigheter är den nästan meningslöst att fråga hur stor del av bönderna som stödde reformerna. Det val de stod inför när tiden kom stod inte mellan två system. Den frågan var redan avgjord på central nivå. Vad familjefäderna i byarna måste besluta sig för var hur de skulle maximera sin egen familjs egendom och inkomst när deras kooperativ splittrades, hur de skulle kunna plocka till sig så mycket som möjligt medan det gick för att inte stå utan i framtiden.

Det påståande som ofta görs och som Deane gör igen om att arbetsproduktiviteten sjönk under Maotiden och steg kraftigt under reformtiden, är tvivelaktigt. Även om folk i illa skötta kooperativ gjorde en massa improduktiva arbetstimmar därför att moralen var låg, så uppvägdes problemet med motivationen till en viss grad av själva produktionsskalan, åkrarnas storlek, den rationella fördelningen av bevattningskanalerna och bruket av maskiner på åkrarna — även om det bara var för plöjning och harvning. Första tiden efter reformen brukade betydligt färre människor samma jordareal som förut och höjde skördarna, men de gjorde det med en enorm ökning av arbetsinsatsen. Även om skörden per ytenhet gick upp, så gick arbetsproduktiviteten, mätt i kilo spannmål per arbetad timme, nästan säkert ned. Huvudorsaken är de uppsplittrade åkrarna. Reformerna styckade stora åkrar till smala remsor, ofta inte mer än en eller ett par meter breda. I många fall kunde bönderna inte ens få in en kärra på åkerlappen för att lasta av gödsel eller lasta på skörden, och att plöja, så eller skörda med traktor var det inte tal om. Reformen bekräftade att hackan var det dominerande jordbruksredskapet och säkrade att den inte skulle ersättas av något modernare i brådrasket.

Realistiskt sett finner man att reformen fick alla att skynda på. Folk steg upp tidigare, arbetade hårdare, stannade längre på åkrarna för att med intensivt manuellt arbete få fram skördar på diminutiva åkerlappar som hade kunnat rationaliseras och moderniseras steg för steg om de hade haft en rimlig storlek. De siffror som visar att antalet traktorer har stigit snabbt på senare år motsäger inte detta, eftersom de flesta av dem inte används på åkrarna; de används för transporter till

och från åkrarna och ute på vägarna. I den mån traktorer används på åkrarna brukas de oekonomiskt eftersom åkrarna är så små. För att över huvud taget kunna bruka jorden måste bönderna ha vissa redskap och viss utrustning. Men eftersom de jordbitar de har kontrakt på är så små och utspridda kan de inte göra annat än överinvestera.

Deane upprepar också slutsatsen att stora språnget inte bara var en katastrof utan också något Mao måste ta hela ansvaret för. Hur bör stora språnget värderas? Det råder nog allmän enighet om att stora språnget stördes av utopism, voluntarism, kommandometoder, storhetsvansinne, jämlikhetsiver, överdrifter och andra sjukor, och att detta skapade kaos i ekonomin och samhällslivet och bar stor del av skulden för produktionskriser, missväxt och till sist svält. (Hur utbredd och svår svälten var är fortfarande oklart.) Så här långt efteråt är det meningslöst att debattera om den relativa vikten av dåligt väder och dålig politik för bakslaget. Bägge spelade stor roll. Däremot kan det vara förnuftigt att se närmare på frågan om stora språngets politik och fråga om Maos vision i sig hade grundläggande fel eller om den ohjälpligt vanställdes när den genomfördes, och hur det i så fall kom sig.

Stora språngets övergripande strategi var att mobilisera Kinas väldiga, outnyttjade arbetskraftsreserv på landsbygden för att utnyttja en del av landets enorma outnyttjade tillgångar — obrukad mark, vatten till bevattning, fossila bränslen och mineraler. Det var inget oförnuftigt mål. Under kampanjens lopp skapade bönderna i Hunan några folkkommuner som ett sätt att koncentrera arbetskraft till stora projekt. Mao godkände det. Han såg dem som ett sätt att frigöra mänsklig potential och bereda väg för en fortsatt revolution. Genom att skapa nya, obyråkratiska, självstyrande institutioner som kombinerade industri, jordbruk, handel, utbildning och försvar i en enda självstyrande lokal enhet hade bönderna tagit ett steg framåt mot avskaffandet av den traditionella statsmakten.

Allt detta skrämde vissa krafter i partiet, krafter som förut hade bekämpat jordbrukskooperativen som ”felaktiga, farliga och utopiska”. Dessa ledare var ännu mindre intresserade av kommunerna. Maurice Meisner skriver:

De politiska funktioner som maoisterna tillade kommunerna i teorin, liksom kommunbildandets verklighet, blev till ett allvarligt hot för den existerande parti- och statsbyråkratin. Hade folkkommunerna faktiskt utvecklats på det sätt som maoisterna från början föreställde sig, så skulle den centraliserade politiska makten i Kina ha underminerats i grunden — på ungefär samma sätt som Marx hade tillagt Pariskommunen möjligheten att återge till producenterna den samhälleliga makt som staten hade tillskansat sig. Kommunbildandet hade omisskännliga antibyråkratiska konsekvenser, och byråkrater som hade sina intressen knutna till den ordning som rådde före stora språnget började snart reagera på hotet.⁵

Det här citatet pekar på en fråga som brukar förbises av konventionell akademisk forskning och dagens kinesiska historieskrivning — den politiska situationen då, den grundläggande splittringen inom kommunistiska partiet och det kinesiska samhället i allmänhet om revolutionens inriktning efter det att kommunisterna hade vunnit makten.

Efter 1949 utkristalliserades två högkvarter, som länge hade legat under ytan i partiet. Den ena, ledd av Mao, förespråkade att man skulle bygga socialismen så snart jordreformen var fullbordad. Den andra, ledd av Liu Shaoqi och Deng Xiaoping, föredrog att nydemokratins blandekonomi (numera av reformatörerna kallad socialismens första stadium) förlängdes och befästes på obestämd tid. Bägge sidorna hade anhängare i högsta ledningen och rötter i partiets och samhällets mellersta och lägre nivåer. Eftersom Lius grupp kontrollerade partiets organisationsavdelning,

⁵ Maurice Meisner: *Mao's China* ("Maos Kina", The Free Press, New York 1977), s. 241.

som hade ansvaret för nyrekrytering, disciplin, utbildning och partiuppbyggnad, kan man hävda att den hade mer att säga till om när vardagspolitiken skulle formuleras och genomföras. I fråga om jordbrukskooperationen var det dock Mao som vann slaget. Det som kom fram i verkliga livet blev emellertid inte någon otvetydig mobilisering av bönderna för att bygga upp kooperativ, utan en hård och seg dragkamp, en följd av aktioner och motaktioner, initiativ och motinitiativ från de motsatta gruppernas sida. Kampen började med de första famlande stegen mot ömsesidig hjälp och fortsatte ända fram till folkkommunernas framväxt och vidare. Den fortsätter än idag, trots att de allra flesta kollektiven på landsbygden sedan länge är upplösta.

Maos övervikt var aldrig mer än marginell. Den berodde i hög grad på hans förmåga att framkalla stöd underifrån. Ofta gick han förbi oppositionen genom att tala direkt till aktivisterna och vanligt folk på gräsrotsnivå. På det sättet ställde han Liu och Deng inför en rad fullbordade fakta, som de i sin tur besvarade med att själva skapa fullbordade fakta, vilka de genomförde vid det breda nätverk av funktionärer de hade under sin organisatoriska kontroll.

Under dessa omständigheter blev politiken ofta kraftigt förvrängd, ibland till den grad att den blev en karikatyr eller spegelbild av den avsedda — de effektiva delarna urblåsta, bristerna förstörade. Man kunde knappast vänta sig att funktionärer som hade föga tilltro till resultatet eller var emot hela saken skulle gå in helhjärtat för så komplicerade projekt som att bygga upp ett kooperativ eller en kommun. De var känsliga för olika negativa signaler från centralkommittén. De visste hur man skulle förhålla, hur man kunde ligga lågt men ändå opponera sig, och till och med hur man skulle hoppa över och föra de officiella direktiven till ytterlighet för att initiativen skulle falla till marken av egen tyngd.

Idag ger förståsigpåarna Mao och maoisterna skulden för allt extremt, ultravänsterbetonat, utopiskt och voluntaristiskt, medan Liu och hans grupp tillskrivs en konsekvent och nykter blandekonomisk linje. Även om det verkar som om Mao faktiskt övervärderade massornas entusiasm för socialismen och öppnade dörren för extremism med tal om ”övergång till kommunismen”, var hans inställning inte alls så ”vänster” som nu påstås. Han förutsåg sålunda tjugo femårsplaner, inte två (hundra år, inte tio) för övergången från kollektivt till kommunistiskt ägande, och han var kategoriskt emot att kollektiven beslagtogs privat egendom, liksom andra former av ”utjämning” som då var utbredda.

Vänster till formen, höger till innehållet

Den andra sidan av myntet är att det finns många bevis för att Liu i långa tider gång på gång svängde från högeropportunist och rentav kapitulationism till vänsterbetonat äventyrspolitik i viktiga politiska frågor. Inför hotet om ett inbördeskrig efter andra världskriget backade han och ville inte ha någon jordreform, men när denna väl bröt ut och inte längre kunde förhindras hoppade han in och sköt den långt åt ”vänster” med en ”fattigbonde- och lantarbetarlinje”, ett extremt jämlikhetsbetonat program som nästan förde revolutionen till en katastrof genom att stöta ifrån sig mellanbönderna och andra krafter på mittfältet. Det var en linje som angrep den stora massan av bondeaktivister, dem som faktiskt hade genomfört jordreformen, därför att de inte hade skapat ”jämlikhet” — ett destruktivt ultravänsterinitiativ som inte klart skilde mellan vänner och fiender. I rörelsen för socialistisk fostran i början av sextiotalet och sedan under kulturrevolutionen förde Liu fram linjer som var ”vänster till formen och höger till innehållet”, som under superrevolutionära fraser gång på gång angrep massorna av funktionärer på basplanet i stället för att avslöja de översta ledarna. Det bidrog till att föra Maos kampanj mot ”makthavare inom partiet som tog den kapitalistiska vägen” på fel spår.

Även om det är svårt att bevisa att Lius följe medvetet använde ultravänstertaktik under stora

språnget, så märker man den välbekanta doften av ”vänster till formen, höger till innehållet”, som var så typisk för Lius motdrag genom årens lopp, i många av de extrema handlingar som kastade landsbygden i kaos den gången. Alla använde taktiken ”ett enda knivhugg”. När nya riktlinjer kommer uppifrån, ta då fasta på en aspekt och kör den i botten. Om Mao manar till att ta spannmålen som viktigaste länk, gör man spannmålen till allt, hugger ned fruktträdgårdar för att så spannmål, skär ned oljeväxtodlingen för att så spannmål, sår spannmål på sluttningar där det borde växa träd och så vidare. Om Mao manar till djupplöjning, börjar man med att gräva en fot djupt, sedan två, sedan tre, vilket slösar bort oräkneliga arbetsdagar. Detsamma gäller tät såning, järn- och stålproduktion på gårdarna, gratisutdelning, gemensamma kök, militarisering av arbetet på landsbygden — låt allt gå till ytterlighet. Eftersom en stor del av byråkratin, i synnerhet på mellannivå, bestod av tjänstemän som värvats och kontrollerades av Liu, är det svårt att ge maoisterna skulden för alla dessa dumheter. Provokation har länge varit ett viktigt vapen i de kinesiska mandarinernas arsenal. Det finns inget bättre sätt att misskreditera något än att föra det till ytterlighet. Skulle det inte ligga i dessa krafters intresse att hoppa in i en rörelse och föra den mot katastrof, när de inte har lyckats förhindra den? Gå med dem om du inte kan slå dem. Se till att dina förutsägelser om katastrof blir självuppfyllande. Jag tror att sådant faktiskt händer.

Utifrån ett annat perspektiv är alla ovanstående argument ovidkommande när det gäller den viktiga diskussionspunkten: producentkooperativens funktionsduglighet som grundval för den kinesiska jordbruksekonomi. Om rörelsen spårade ur och gick till överdrift 1958, så utkristalliserades ändå så småningom ett trenivåsystem med arbetslag, brigader och kommuner, som fungerade bra för hundratals miljoner bönder från mitten av sextiotalet, hela sjuttioalet och en bit in på åttioalet. Att fördöma det för avvikelser och katastrofer som inträffat årtal tidigare är meningslöst. Kooperativen bör bedömas utifrån sina resultat, som var aktningvärda, och sina möjligheter, som var enorma eftersom de gav den storlek och den infrastruktur som krävdes för landsbygdens modernisering och mekanisering — det senare en utveckling som nu har hämmats allvarligt, om inte förhindrats helt, av familjekontraktssystemet.

Deane tar vidare upp en annan fråga, nämligen de skador på miljön som bevakningsprojekt under stora språnget åstadkom. I synnerhet nämner han försaltningen och alkaliseringen på delar av nordkinesiska slätten. Utan tvivel gjorde en del av projekten under stora språnget skada på miljön på vissa håll. Den skada som vållades då vägs dock mer än väl upp av de projekt som skyddade miljön. Dessutom bleknar alla skador som åstadkoms under stora språnget till obetydlighet i jämförelse med det frontalangrepp på miljön i nästan alla delar av Kina som inleddes med genomförandet av ansvarssystemet. Eftersom parollerna nu är ”en del måste bli rika först”, ”det är ärofyllt att bli rik” och ”berika er”, gör hundratals miljoner bönder allt som kan hjälpa dem att föröka sin inkomst på kort sikt. Herdarna har intensifierat överbetningen på stäppmarkerna, medan bönderna plöjer upp mer och mer där, och skogshuggare och virkeshungriga bönder avverkar hänsynslöst varhelst de hittar trä. Överallt, och i synnerhet i lösshögländerna i norra Shaanxi, bergstrakterna i västra Sichuan och bergen i norra Hebei (områden jag har sett personligen), odlar bönder upp bergssidor som aldrig borde grävas upp — och de gör det i stor skala. Det är tveksamt om det någonsin i Kinas historia har ägt rum en så total attack över bred front mot miljön som nu.

Med pengar från Världsbanken har Kina nyligen genomfört flera stora projekt för dränering och avsättning längs Gula flodens nedre lopp. Jag besökte ett sådant mindre än två år efter det att det var klart. Kortsynta bönder hade redan fyllt igen många av de tertiära dikena för att lägga några få fot till sina eländiga små jordlotter. Genom att splittra upp jordägandet och göra varje enskild familj ansvarig för sina egna vinster och förluster har regimen i praktiken gjort sådan förstörelse bergsäker. Varken regler eller förmaningar kan hindra det. Det kommer aldrig att finnas så många poliser att det kan stå en vid varje dike.

Kulturrevolutionen

Frågan om Maos skuld för stora språnget leder naturligtvis vidare till kulturrevolutionen. Var den en katastrof, som allmänt antas? Och måste Mao i så fall ta hela ansvaret? Det är en mycket större och mer komplicerad fråga än den som gäller stora språnget. Svaret måste dock till stor del kretsa kring samma problem — det politiska och sociala sammanhang i vilket Mao försökte genomföra sin socialistiska politik. Än en gång måste man ta upp den verkliga och grundläggande splittningen mellan två högkvarter inom kommunistiska partiet och kraschen mellan de motsatta linjer som de var för sig var beslutna att genomföra.

I efterhand står det klart att Mao bedömde oppositionen riktigt när det gäller vad den stod för och vad den ville göra med makten. Sedan Maos död och avlägsnandet av Hua Guofeng från makten har Deng och hans grupp systematiskt, steg för steg, monterat ned nästan hela det ekonomiska system och den sociala och politiska överbyggnad som hade byggts upp under de första trettio åren efter befrielsen, och de skyndar sig nu att göra slut på resten. De sista förslagen om aktieutgivning tyder på att staten i framtiden hoppas sälja ut upp till åttio procent av ägandet i hela den statliga sektorn, där det offentliga ägandet hittills har visats upp som garanti för att Kina fortfarande tillämpar socialismen. Med tanke på den takt i vilken regimen har trappat upp privatiseringen av olika sektorer, verkar det osannolikt att utförsäljningen kommer att stanna vid åttio procent eller något annat tal under hundra när den väl har börjat. Vad blir då kvar av socialismen?

Mao förutsåg detta, kallade det ”den kapitalistiska vägen” och kallade Liu och Deng ”kapitalistfarare”. Han satte igång kulturrevolutionen i ett stort försök utan motstycke i historien att få bort dem från makten och hindra dem från att genomföra sin linje. Till sist misslyckades han. Det som är viktigt att komma ihåg är att kulturrevolutionen faktiskt var en revolution, en väldig klasskamp, ett slags revolutionärt krig om man så vill, för att avgöra Kinas framtid. Man kan inte bara se den som något Mao befallde fram — ”kryptiska instruktioner” medan folk bugade sig framför hans foto i ett slags morgongymnastik”, som Deane säger. Precis som under stora språnget, men i mycket större omfattning, utlöste kulturrevolutionen åtgärder och motåtgärder, initiativ och motinitiativ, angrepp och motangrepp, alla slags överdrifter både åt höger och vänster, och så småningom hade alla förlorat kontrollen över läget som helhet. Att ge Mao ensam skulden för den oordning som orsakades av den kampen, för de bakslag och katastrofer som följde, är lika fel som när Guomindang gav kommunisterna skulden för oredan under befrielsekriget. ”De kan inte bygga upp någonting”, klagade en Guomindangofficer då, i slutet av 1940-talet, för mig. ”Det enda de kan är att spränga broar och riva upp järnvägslinjer.” Om inte kommunisterna hade satt igång ett uppror, skulle Kina ha haft fred och kunnat sätta igång med att bygga upp ekonomin — så klagade Guomindang.

Men ”trädet föredrar lugn, men vinden lägger sig inte”. Klasskampen fortsätter oberoende av mänsklig vilja. För att genomföra ett program måste man ha politisk makt. De som ärvde ruinerna efter Kinas *ancien regime* tack vare sin seger 1949, ärvde också sina egna klassmotsättningar, som länge stått i bakgrunden för hotet från en följd dödliga fiender. Kampen mellan de krafter som stod mot varandra bröt ut redan innan inbördeskrigets sista skott hade avlossats, då i form av strid om jordpolitiken. Historiska omständigheter, säregna för Kina, gjorde att hela politiken under efterkrigstiden — alla krafter som spelade en roll, alla frågor som räknades — koncentrerades inom kommunistiska partiet. Kampen tog alltså formen av en inre strid om kontrollen över partiet och genom detta över landet. Mao såg detta ganska tydligt och började mycket tidigt kämpa mot oppositionen. Med tiden trappades kampen upp och nådde sin klimax i kulturrevolutionen.

Även om Mao vann vissa slag i vart stadium av konflikten vann han ingalunda kriget. Han

lyckades långt ifrån med vad han hade föresatt sig att åstadkomma när han uppmanade folket att ”bombardera högkvarteret”. Kulturrevolutionen lyckades inte befästa arbetarklassens nya idéer, kultur, vanor och bruk, vilket Mao ansåg vara avgörande för uppbyggandet av socialismen; i stället slutade den i ett dödläge där bägge sidorna vacklade och där det rådde en trefaldig förtroendekris som Deane beskriver — folk hade förlorat förtroendet för partiet, för socialismen och för framtiden; verkligen en flerfaldig kris.

Resultatet hade blivit oerhört mycket mer komplicerat på grund av de fyras gängs ultravänsterbetonade ideologi och verksamhet. Jag skriver inte under på någon teori om ”de fems gäng”, en teori som politiskt slår samman Mao med hans fru och hennes tre kumpaner, även om han förvisso hade ansvaret för att de fick så mycket inflytande från början. De förvrängde grovt Maos politik och direktiv, förde förnuftiga initiativ till sådana ytterligheter att de vändes ut och in och upp och ned, och lyckades sabotera allt de rörde vid. Medan Mao tidigare perioder hade lyckats rätta till överdrifter åt både höger och ”vänster”, hamnade han på sextiotalet ”på berget Liang” i förhållande till ”vänstern” — så gott som bunden av en motsättning med högern som han ansåg göra det omöjligt för honom att ta itu med ”vänstern”.

Det är helt klart att kulturrevolutionen slutade i kris. Den stora frågan är om enda sättet att komma ut ur den ekonomiska stagnationen var att vända sig till marknaden och om enda utvägen ur den tekniska efterblivenheten var att öppna sig för världsmarknaden på det omdömeslösa sätt som utvecklingen nu har medfört. Det var det uppenbarligen för Deng och hans anhängare, eftersom det hela tiden hade varit deras program, men var det bäst för Kina?

Deane säger att denna politik hade varit *alternativet* till maoismen sedan mitten av 1950-talet. Det håller jag inte med om. Man kan hävda att Kina har det alternativet idag (även om jag inte tror det är sant), men det är mycket svårt att hävda att Kina hade det alternativet på 1950-talet.

För det första kunde inte Kina välja att ”öppna sig”. Mao valde aldrig att skära av Kina från västvärlden. Han var helt villig att upprätta normala förbindelser med Förenta staterna. Det var inte den kinesiska sidan utan den amerikanska som bröt alla kontrakt, drog tillbaka diplomaterna, beordrade sina medborgare att komma hem och lade embargo på all handel och alla finansiella kontakter. Denna embargo var ytterligt sträng och gällde till och med sådana småsaker som de tjugofem dollar jag ville skicka varje månad till min dotter i Beijing att leva för. Enligt lag nr 1 om handel med fienden måste jag få en licens för kontroll av utländska tillgångar förnyad varje halvår för att kunna skicka pengarna. Gene Moy, utgivaren av *China Daily News*, sattes i fängelse i Danbury, Connecticut, därför att han tog emot betalning från Kinas statsbank för en annons som gällde hur penningförsändelser från utlandskineser vidarebefordrades.

För det andra var Kinas ekonomi då för svag för att kunna möta det utländska kapitalet på tillnärmelsevis jämbördiga villkor. Kina hade ett svagt banksystem, nästan ingen basindustri, vare sig lätt eller tung, en minimal infrastruktur — transporter, hamnanläggningar, elstringskapacitet, vattentillgångar — vidare ett svagt handelsnätverk och ett mycket efterblivet jordbruk. Under sådana omständigheter skulle en fri marknadsekonomi i kombination med öppenhet gentemot utlandet — med dörrar som stod på vid gavel liksom idag — ha utlämnat landet på nåd och onåd till det utländska kapitalet.

För det tredje skulle utvecklingen ha blivit extremt ensidig i Kina om landet hade litat till marknadskrafterna, också om man bortsåg från det utländska kapitalet — det hade blivit växthus-tillväxt i vissa kustområden och stagnation i resten av landet. Nu fördelade den centrala planeringen investeringarna över alla delar av landet: byggde stålindustri i Inre Mongoliet, sydöstra Shanxi, Sichuan och Yunnan (för att bara nämna några områden); kemisk industri i

Shanxi, Gansu, Hunan och Heilongjiang; textilindustri i Shanxi, Hunan, Hebei och Sichuan; tung maskintillverkning och verkstadsindustri i Yunnan, Hunan, Sichuan, Hebei och andra provinser. *Times Atlas of China*, som utkom 1974, visar tjugo större industribaser och tjugo mindre, utspridda över Kinas karta från norr till söder, från öster till väster. En del av dem var gamla (men nu kraftigt utvidgade), men de flesta var nya. Trettio år av hårt arbete skapade det moderna Kinas industrikarta efter 1949. Och det gjordes planerat, genom att man utnyttjade naturtillgångarna på platsen och såg till att alla områden utvecklades.

För det fjärde: från 1957 förbättrade Kinas bönder kraftigt jordbrukets infrastruktur över hela landet tack vare det kooperativa systemets förmåga att mobilisera den om vintern sysslolösa arbetskraften till anläggningsarbeten. De byggde terrasser på miljontals hektar av sluttningar och kupe-rad mark, odlade upp strandmarker, utvidgade kraftigt den bevattnade arealen och skyddade den med vindskydd. Så skapade de förutsättningar för höga, stabila skördar där inga hade funnits förut. Sedan kontraktssystemet genomfördes har få nya anläggningsarbeten gjorts på åkrarna och de som hade byggts tidigare har inte underhållits ordentligt. Överallt faller den infrastruktur samman som skapades med så stor möda på sextio- och sjuttiotalen, och produktionen skadas av det.

Att säga att Deng och hans gelikar hade kunnat bygga något som i omfattning närmar sig vad Kina byggde under Maos ledning, och det med en alternativ blandekonomi, en fri marknads-politik, inom industrin eller jordbruket, är ren spekulering. Det var en sak att få igång en kortlivad uppgång genom att privatisera kollektiv egendom och ge bort gemensamma tillgångar, skapade och samlade under flera årtionden, till dem som hade kontakter och försänkningar. Det var en helt annan sak att bygga upp allt det där. Det är en sak att sätta fart på ekonomin genom att ge lätt-fångna krediter till privatföretagare, som arbetar på en säljarens marknad, genom att skänka enskilda chefer de offentliga tillgångar som fanns för att de skulle sköta dem kommersiellt för profit, och genom att locka in utländska investerare med hjälp av eftergifter som hela tiden har trappats upp så att de nu har börjat hota Kinas självständighet och integritet. Det var en helt annan sak att bygga upp en ekonomi från noll under hård utländsk blockad, ända tills den var stark nog för att kunna förhandla på jämställd fot med västerländska multinationella företag, och stark nog för att kunna sätta sådana villkor för utländskt deltagande att detta blev till fördel för Kina och inte enbart de första stegen mot en förnyad nykolonial ställning och slaveri under utlandsskuld.

Tvivelaktiga påståenden

Detta for oss tillbaka dit där vi började, frågan om den nuvarande regeringens anspråk på äran för den nuvarande politikens framgång. Deane hävdar att böndernas inkomster har tredubblats och bruttonationalprodukten fördubblats sedan reformerna inleddes. Med vederbörlig respekt för Statens statistiska byrås vartannatårsrapporter är det förvisso tillrådligt att inte släppa vaksamheten inför den kinesiska statistiken, vilket Deane själv medger.

Förvisso måste man vara skeptisk beträffande tredubblingen av böndernas inkomster sedan de övergav kollektiven. Det är väl känt att reformpolitiken inleddes med kraftiga prisökningar för spannmål, ökningarna som under loppet av flera år uppgick till över hundra procent. Hur mycket av inkomstökningen berodde på politiskt beslutade prisökningar? Det leder till frågan vad som skulle ha hänt med den kollektiva ekonomin om den hade funnits kvar medan priset på spannmål fördubblades och andra priser förblev stabila. Nästa fråga blir: är inkomstsiffrorna justerade för den inflation som följde? En annan fråga är följande: begreppet inkomst måste omdefinieras radikalt när man går över från en kollektiv till en privat ekonomi; är de siffror Deane ger för inkomster före och efter reformen mer jämförbara än de liknande inkomstsiffror som jag förut har

analyserat för Dazhais räkning?

När det gäller BNP uppstår samma fråga beträffande inflationen. Det finns ännu en dithörande fråga. Sannolikt innefattar BNP också kapital som investeras i byggnadsverksamhet. De siffrorna är stora. Den stora frågan är: hur stor del av investeringarna går till att utvidga produktionen och hur stor del går till icke-produktiva ändamål, framför allt bostäder? Alla rapporter tyder på att proportionerna är helt ur balans och att en kraftig ökning av konsumtionen ovanpå dessa investeringar för konsumtion underblåser inflationen. Varje jämförelse av förhållandet mellan produktiva och icke-produktiva investeringar före och efter reformerna skulle säkert visa att investeringarna för produktionsändamål var mycket större före reformerna. Anklagelser går då förstas ut på att ackumulationstakten och investeringarna var för höga. Det är mycket möjligt, men det är också ett mycket allvarligt misstag om takten nu är för låg, för då lever landet på tryckta pengar, lånade pengar och lånad tid.

Sedan 1979 har binäringarna på landsbygden otvivelaktigt utvecklats kraftigt. De stigningar av böndernas inkomster som har ägt rum beror på att de får mer betalt för jordbruksprodukter och att produktionen utanför jordbruket på landsbygden har ökat, inte på att jordbruksproduktionen har ökat. Här vanställs dock ofta siffrorna, som i exemplet Dazhai, på det sättet att binäringarna behandlas som om de inte alls hade funnits förut. Hela näringsgrenen behandlas som något som började med reformen och inte hade kunnat äga rum utan den, vilket är en grov förvrängning. Med lämplig vägledning uppifrån hade binäringsproduktionen mycket väl kunnat utvecklas snabbare utifrån en kollektiv grundval än från en privat.

Det ofta upprepade påståendet att livskvaliteten har förbättrats i Kina beror helt på hur man väger de olika faktorerna. Det är en mycket subjektiv bedömning. Politiskt känner folk sig förvisso friare, men socialt ställs de nu inför alla slags nya och återfödda missförhållanden: prostitution, tiggeri, barnförsäljning, abort av foster av honkön, privat utsugning, sjukdomar som kommer tillbaka — allting från syfilis till snäckfeber — en allestädes närvarande korrupktion och nu, värst av allt, en accelererande inflation. Det finns en väldig massa missnöje, både i städerna och på landet.

Deane skriver: ”Det finns en del systematisk undergrävande verksamhet på landsbygden i och med att utsugning av arbetskraft, tillgång till resurser och politiskt inflytande skapar kapital och ekonomisk makt. Allt detta är delar av den komplicerade kinesiska verkligheten.” Jovisst, men är det delar av byggandet av den kinesiska socialismen? Deanes envisa påstående att det fortfarande råder socialistiska produktionsförhållanden på landsbygden anser jag vara önsketänkande.

Jag är fullt medveten om att det finns några mycket framgångsrika kooperativbyar som fortfarande fungerar i olika delar av Kina, och att de klarar sig mycket bättre än sina grannar med kontraktssystem. De finns kvar därför att en del människor hade mod och möjlighet att trotsa genomförandet av ansvarssystemet, vänta ut privatiseringsvågen och bevara en stark kollektiv kärna. Om regeringen bestämde sig för att återuppbygga och främja Kooperationen, skulle det inte vara för sent för att en betydande kollektiv sektor ska kunna återupplivas. Hittills har regeringen dock inte visat sådana böjelser. Det har tydligtvis inte bildats någon enighet till Kooperationens förmån på högre nivåer i partiet. Funktionärer som vägrade att följa med och upplösa kooperativen straffas fortfarande med degradering och förflyttning. Det planerarna nu talar om är hur man bäst ska kunna sälja ut stora bitar av den offentligägda industrin till privatpersoner och företag i form av aktier, inte hur Kooperationen på landsbygden ska reformeras eller återuppbyggas.

För att kooperativen ska kunna leva upp och växa måste klimatet vara lämpligt. Politiken på

många olika områden — krediter, priser, investeringar, mekanisering, teknik, arv, sjukvård och så vidare — måste gynna Kooperationen. Kulturen måste vara inriktad på att sätta upp ”det offentliga först, privata intressen i andra hand” som moralisk norm. Paroller som ”några måste bli rika först”, ”det är ärofyllt att bli rik” och ”berika er” måste bemötas. Det skulle behövas en väldig omsvängning på kulturområdet — någon form av proletär motoffensiv, som åtminstone skulle utmana det monopol som borgerliga mönster och idéer nu har på hela detta område.

Till sist säger Deane att vi behöver veta sanningen om Maos beklagliga praktik. Sanningen behöver vi förvisso. Men får vi den från reformatörerna och deras anhängare? Om sanningen vore som Deane målar upp den, hur skulle man då förklara den höga respekt Mao fortfarande åtnjuter hos så många på landsbygden, på fabriksgolvet och i många andra sektorer av livet i Kina? Efterträdarna har svärtat ned Maos namn i ett årtionde redan. Det är årtal sedan myndigheterna beordrade partikommittéerna att ta ned hans porträtt från väggarna. I föl skickade de ut folk med släggor för att slå sönder Maostatyn på Beijings universitets område. Vid tiden för den händelsen försvann Mao plötsligt från många andra ställen också, dock inte från Himmelska fridens port ännu. Samtidigt har en staty av Liu Shaoqi avtäckts i Beijing.

Men trots detta kan man finna porträtt och byster av Mao hemma hos miljoner bönder, herdar och arbetare och i många partikommittélokaler. Jag har hört så många personer säga: ”Den gamle hade rätt i alla fall!”

Sista kapitlet är nog inte skrivet än.